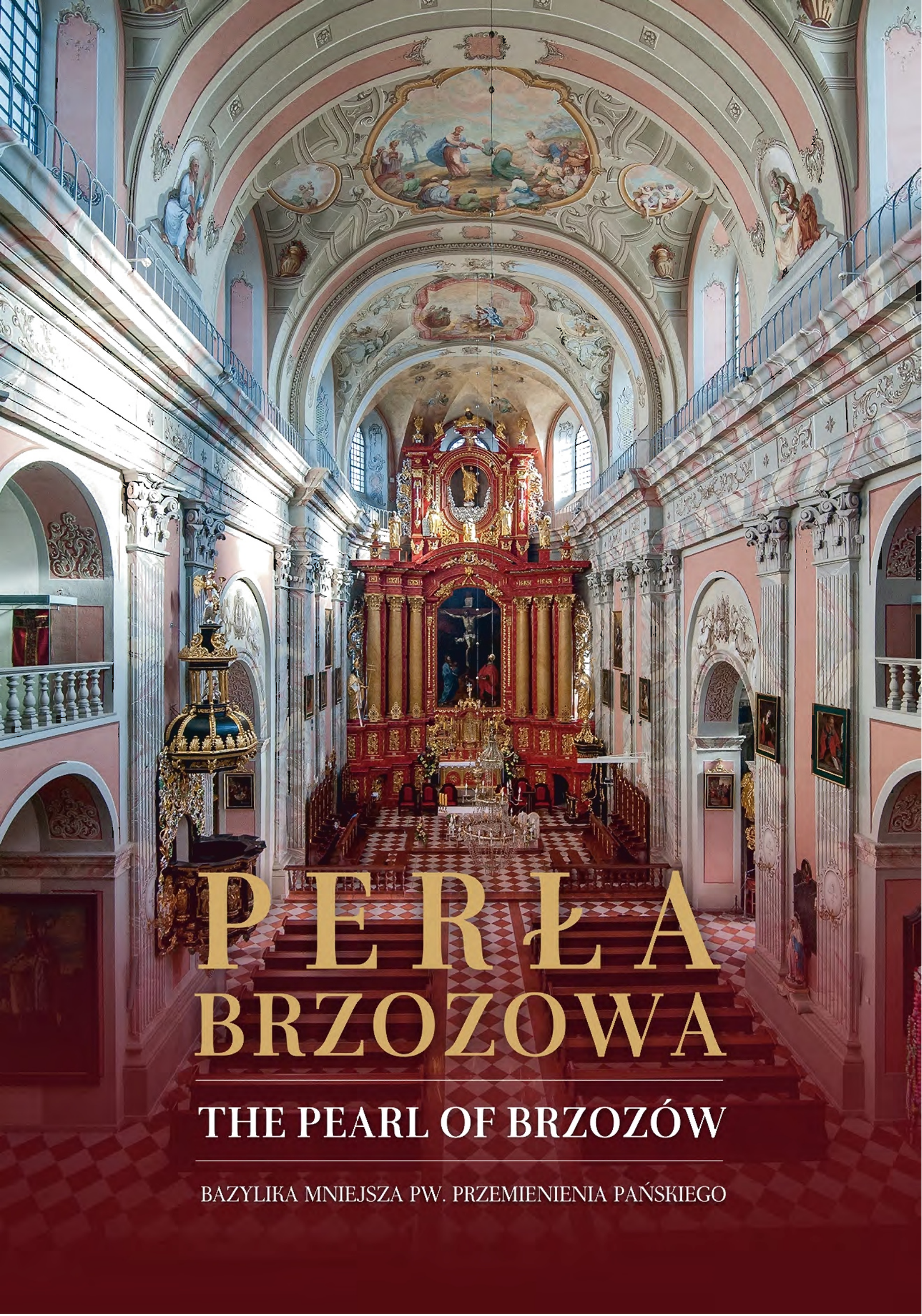

PERŁA BRZOZOWA

THE PEARL OF BRZOZÓW

BAZYLIKA MNIEJSZA PW. PRZEMIENIENIA PAŃSKIEGO

PERŁA
BRZOZOWA

Autorzy i Parafia pw. Przemienienia Pańskiego w Brzozowie składają serdeczne podziękowanie Księdzu Arcybiskupowi Adamowi Szalowi za piękny wstęp oraz zespołowi Lokalnej Grupy Działania „Ziemia Brzozowska”, szczególnie Panu Prezesowi Januszowi Dragule, za wsparcie dla wydania niniejszej publikacji

PERŁA BRZOZOWA

THE PEARL OF BRZOZÓW

BAZYLIKA MNIEJSZA PW. PRZEMIENIENIA PAŃSKIEGO
BASILICA MINOR OF THE TRANSUMPTION OF THE LORD

BRZOZÓW 2020

ks. arcybiskup dr **Adam Szal**
metropolita przemyski

ks. arcybiskup dr **Józef Michalik**
arcybiskup senior

ks. biskup dr **Stanisław Jamrozek**
biskup pomocniczy

ks. biskup **Krzysztof Chudzio**
biskup pomocniczy

* * *

Widniejąca z daleka piękna sylwetka świątyni w Brzozowie przyciąga uwagę nie tylko mieszkańców miasta, ale także licznych turystów przejeżdżających przez brzozowską ziemię. W ślad za podziwem zewnętrznego i wewnętrznego piękna bazyliki w Brzozowe, może pojawić się pytanie o przeszłość parafii i świątyni. Dobrze się stało, że do wielu publikacji na ten temat dołącza niniejszy, piękny album. Niech pomaga ocalić od zapomnienia naszą przeszłość.

Dzięki wielu badaczom zostało zebranych mnóstwo materiałów faktograficznych oraz zdjęciowych, ukazujących wydarzenia, miejsca i ludzi, tworzących naszą małą Ojczyznę, w tym wspólnotę diecezjalną. Biskupie miasto Brzozów, jak zwykło się je nazywać, ma już za sobą długą, bo 661-letnią historię. Królowa Węgier Maria, prawdopodobnie pod wpływem matki Elżbiety i na oficjalną prośbę ówczesnego biskupa diecezji przemyskiej, Eryka z Winsen, podpisała 2 kwietnia 1384 r. akt nadania dla biskupstwa przemyskiego wsi Brzozów (Brzozowe).

The beautiful silhouette of the temple in Brzozów, visible from afar, attracts the attention of the town's inhabitants and numerous tourists passing through the Brzozów land. When we admire the Brzozów basilica's external and internal beauty, a question may arise about the past of the parish and temple. It is good that this beautiful album joined many older publications on this subject. Let it help save our history from oblivion.

Thanks to many researchers, a lot of factual and photographic materials have been collected, showing the events, places, and people who make up our little Homeland, including the Przemyśl diocesan community. The episcopal city of Brzozów, as it is usually called, has a long, 661-year history.

Queen of Hungary Mary Anjou, probably under the influence of Mother Elizabeth of Bosnia and at the request of the then bishop of Przemyśl diocese, Erik von Winsen, signed on April 2, 1384, the act of granting the Przemyśl bishopric the village of Brzozów (Brzozowe).

Jak dowiadujemy się ze źródeł archiwalnych, wspomniany biskup przyczynił się również do uzyskania przez Brzozów statusu miasta. Nie sposób wyobrazić sobie ówczesnej lokalizacji biskupiej, w której nie byłoby świątyni, tak bardzo potrzebnej dla podtrzymania i rozwijania wiary ludu Bożego. Choć, jak dowiadujemy się z lektury niniejszego opracowania, nie była to sprawa prosta, nie zabrakło determinacji w osiągnięciu zamierzonego celu.

Brzozów był przez wiele lat bardzo związany z biskupami przemyskimi, nie tylko przez przynależność terytorialną. Rezydowało tu wielu biskupów. W tym mieście znajdowało się Kolegium Księży Misjonarzy, prowadzących Seminarium Duchowne. Wiekopomnym dziełem architektury, a równocześnie testamentem duchowym ludzkich dziejów, jest bez wątpienia brzozowska Bazylika Mniejsza pw. Przemienienia Pańskiego. Świątynia szczyci się posiadaniem takich skarbów jak cudowny wizerunek Matki Bożej Ognistej oraz zachowane dłonie ks. Bartłomieja Misiałowicza. Są to tylko niektóre „perełki' brzozowskiej Bazyliki. Trzeba je zobaczyć, ale i poznać, z całą ich historią i zawartym w niej przesłaniem.

Dla wielu z nas, monumentalne świątynie, znajdujące się w nich epitafia, dzieła sztuki, podziemne grobowce, stanowią obiekt architektonicznego zachwytu. Trzeba jednak także pamiętać o tych wszystkich, którzy tworzyli historię naszej Ojczyzny, diecezji, lokalnej społeczności. Kiedy patrzymy na materialne ślady przeszłości, niech stają przed naszymi oczyma ludzie. Wspominajmy bohaterską postawę ludności broniącej naszych ziem przed najeźdźcami. Pamiętajmy o wierze praojców, którzy odczuwali głód Boga i szli za wskazaniami Kościoła. Nie zapominajmy o ofiarności fundatorów, o międzyludzkiej solidarności przejawiającej się w trosce o materialne i duchowe dobro wspólnoty. Są to żywe pomniki pamięci, testament praojców i dziedzictwo narodu, Ojczyzny i diecezji, którym należy się nie tylko podziw, ale i obowiązek strzeżenia go dla przyszłych pokoleń. Patrząc na teraźniejszość i w przyszłość, powinniśmy z tego dziedzictwa czerpać mądrość, inspirację do działania oraz uczyć się poświęcenia na rzecz dobra wspólnego, pozostawianego dla przyszłych pokoleń.

As we learn from archival sources, the above mentioned bishop also contributed to obtaining by Brzozów its town status. It is impossible to imagine the episcopal location at that time, in which there would be no temple, so much needed to uphold and develop the faith of God's people. Although, as we learn by reading this study, it was not a simple matter, but there was determination in achieving the intended goal.

For many years Brzozów was closely associated with Przemyśl bishops, not only by territorial adherence. Many bishops resided here. There, in this city, was the College of Missionary Priests conducting the Theological Seminary. The Minor Basilica of the Transfiguration of the Lord in Brzozów is undoubtedly a memorable work of architecture and at the same time the spiritual testament of human history. The temple boasts having such treasures as the miraculous image of Our Lady of Fire and the preserved hands of Father Bartłomiej Misiałowicz. These are just some of the 'gems' of the Basilica in Brzozów. You have to see them and get to know them, with all their history and the message it contains.

For many of us, monumental temples, epitaphs, works of art, and underground tombs are objects of architectural delight. However, we must also remember all those who created the history of our Homeland, diocese, and the local community. When we look at the material traces of the past, let people stand before our eyes. Let us remember the heroic attitude of the people defending our land against invaders. Let us not forget the faith of our forefathers, who felt hunger for God and followed the instructions of the Church.

Let us not forget about the founders' generosity, and interpersonal solidarity manifested in their concern for the community's material and spiritual good. These are living monuments of memory, the will of the forefathers, and the heritage of the nation, homeland, and diocese, which deserve not only admiration, but also the duty to guard it for future generations. Looking at the present and into the future, we should draw from this heritage wisdom, inspiration to act and learn to sacrifice for the common good that will be left for future generations.

Niniejsza publikacja zaprasza nas na drogi historii, wspomnień, zachwytu nad pięknem sztuki, aksjologicznych pytań, odwołujących się do poszanowania dziedzictwa, przekonań, wiary i obyczajów naszych przodków. Zadziwia pięknem, dostarcza wiedzy, inspiruje na przyszłość.

Wdzięczność należy się pomysłodawcom, autorom, fotografom, wszystkim, którzy zaangażowali się w powstanie tego „pamiętnika" historii Bazyliki w Brzozowie. Szczególne słowa uznania kieruję pod adresem ofiarnych księży proboszczów: śp. ks. inf. Juliana Pudło, śp. ks. prałata Jana Strojka, ks. prałata Franciszka Rząsy oraz obecnego, ks. prałata Franciszka Gocha, za ich zaangażowanie na rzecz ocalenia od zapomnienia dziedzictwa kulturowego, a także za wszelkie poczynania zmierzające do ustanowienia przez Ojca Świętego Franciszka Bazyliki Mniejszej w Brzozowie. Wszyscy ci kapłani, upiększając świątynię, nie zapomnieli o świątyni ducha u swoich parafian, co z pewnością owocuje głębszą wiarą i wierniejszym przywiązaniem do Kościoła Chrystusowego.

Słowa uznania kieruję do wszystkich parafian, ofiarodawców i ludzi dobrej woli, którzy odczytując znaczenie i wartość „znaków czasu", również tych, które zapisane są w sercach ludzkich i świątynnych murach, wspierają miasto, bazylikę i wspólnotę parafialną. Życzę, aby brzozowska bazylika piękniała przez świętość ludzi, którzy ją napełniają.

Z serca błogosławię wszystkim mieszkańcom Brzozowa, pielgrzymom, turystom i czytelnikom niniejszego albumu.

Przemyśl, 19 maja 2020 r.

This publication invites us on the paths of history, memories, admiration for the beauty of art, axiological questions referring to the respect for the heritage, beliefs, faith, and customs of our ancestors. It amazes with beauty, provides with knowledge, inspires for the future.

Gratitude belongs to the originators, authors, photographers. All those who were involved in the creation of this 'memoir' of the history of the Basilica in Brzozów. I extend individual words of appreciation to the devoted priests: the late mitred prelate Julian Pudło, late prelate Monsignor Jan Strojek, prelate Monsignor Franciszek Rząsa and the present prelate, Monsignor Franciszek Goch, for their commitment to saving the cultural heritage from oblivion, as well as for all actions aimed at establishing by the Holy Father Francis Minor Basilica in Brzozów. All these priests, while beautifying the temple, did not forget about the spiritual temple of their parishioners, which undoubtedly results in deeper faith and more faithful attachment to the Church of Christ.

I extend my words of appreciation to all parishioners, donors, and people of goodwill who, by reading the meaning and value of 'signs of the times', also those written in human hearts and temple walls, support the city, the basilica and parish community. I wish for the basilica of Brzozów to embellish because of the sanctity of the people who fill it.

I heartily bless all residents of Brzozów, pilgrims, tourists, and all readers of this album.

Przemyśl, May 19, 2020

abp Adam Szal

DZIEJE KOŚCIOŁA

CHURCH HISTORY

FARA

I.

Brzozów, którego centrum położone jest na wyniosłym wzgórzu nad rzeką Stobnicą, liczy sobie już 661 lat. Osada powstała bowiem na mocy przywileju lokacyjnego króla Kazimierza Wielkiego, datowanego na 2 października 1359 r., w którym to przywileju nadał król Stefanowi, dziedzicowi w Sobniowie *zagajnik "Brzozowe"* w kasztelanii sanockiej, z zadaniem założenia wsi na prawie niemieckim. Kasztelania a później ziemia sanocka była częścią Rusi Halickiej, którą Kazimierz przyłączył do Korony Polskiej w 1340 r.

Obszar nowej wsi wyznaczono na 50 łanów frankońskich (czyli ok. 1210 ha), z czego Stefan, jako przyszły sołtys wsi, przejął 3 łany (ok. 73 ha), zaś 2 łany (ok. 49-50 ha) przeznaczone zostało na utrzymanie proboszcza. Dokument Kazimierza Wielkiego przewidział bowiem zbudowanie w powstającej osadzie kościoła.

Niestety, nie wiemy kiedy ów kościół powstał, wiemy natomiast, że był drewniany i nosił wezwanie Bożego Ciała. Być może wzniesiono go w okresie 20 lat, danych na zagospodarowanie osady, które były czasem wolnym od opłat (czyli latami tzw. *wolnizny*) i zostały wykorzystane do zbudowania sporej wsi. Zagospodarowanej w każdym razie na tyle, że zainteresował się nią organizator biskupstwa przemyskiego, Eryk z Winsen, który starał się na dworze królewskim o dodatkowe uposażenie tegoż biskupstwa.

Nie był to jednak dwór w Krakowie ale w Budzie, bowiem po śmierci Kazimierza Wielkiego w 1370 r. jego następca Ludwik, król i Węgier i Polski, zwany przez Węgrów *Wielkim*, zaś przez Polaków *Węgierskim*, stopniowo wymieniał administrację

Brzozów is already 661 years old. The center of the town is located on a lofty hill by the Stobnica River. The settlement was founded on the basis of the location privilege given by the king Casimir the Great, dated October 2, 1359, in which the king granted Stefan, the heir in Sobniów, *the „Brzozowe" grove* in the Sanok castellany with the objective of establishing a village under the German law. The castellany and later the Sanok land was part of Halych Ruthenia, which the king incorporated into the Polish Crown in 1340.

For the new village, the area of 50 Franconian fiefs (i.e., about 1210 ha) was designated. Stefan, as the future village leader, took over three fiefs (about 73 ha), and two fiefs (about 49-50 ha) were intended for the maintenance of the parish priest. Casimir the Great in his document provided for the construction of a church in the settlement.

Unfortunately, we do not know when the church was established, but we do know that it was wooden and dedicated to Corpus Christi. Perhaps it was being built for 20 years, which was a time free of charge (i.e., the so-called free years), and this period was used to develop the settlement. In any case, the village of Brzozów was developed enough for the bishop of Przemyśl Erik von Winsen to become interested in it. Erik, the organizer of the Przemyśl diocese, strived at this time at the royal court for some additional income for this diocese.

However, this was not the court in Krakow, but in Buda, because after the death of Casimir the Great in 1370, his successor, Louis I, the king of Hungary and Poland, called *the Great* by the Hungarians and by the Poles - *Hungarian*, gradually exchanged

<<

Św. Jakub
ze sceny
Przemienienia Pańskiego
w ołtarzu głównym

St. Jacob
from the scene
of the Transfiguration
of the Lord
in the main altar

Eryk z Winsen
był franciszkaninem
pochodzącym z Saksonii,
diecezją przemyską
zarządzał od 1377 r.
aż do swojej śmierci
8 września 1391 r.

Erik von Winsen
was a Franciscan from
Saxony, he managed
the diocese of Przemyśl
from 1377 until his death
on September 8, 1391

Rusi Halickiej z polskiej na węgierską. Kiedy we wrześniu 1382 r. zmarł, Ruś pozostawała już w zarządzie węgierskim.

Ludwik pozostawił dwie córki. Starsza Maria (ur. 1371) miała objąć rządy w Polsce, zaś młodsza Jadwiga (ur. 1374) na Węgrzech. Obie były małoletnie, toteż regentką została wdowa po Ludwiku, słynna z urody królowa Elżbieta Bośniaczka. Jedną z jej pierwszych kluczowych decyzji było pozostawienie Marii na Węgrzech a przysłanie do Polski 10-letniej Jadwigi, którą panowie Polscy obrali na króla.

Toteż petycja Eryka z Winsen, który w 1377 r. objął rządy w istniejącej raczej teoretycznie diecezji przemyskiej i przystąpił

the administration of Halych Ruthenia, from Polish to Hungarian. When he died in September 1382, Ruthenia was already within the Hungarian administration.

Louis left two daughters. Elder Mary (born in 1371) was to rule in Poland and younger Hedwig (born in 1374) in Hungary. Both were minors, so the widow of Louis I, famous for her beauty, Queen Elisabeth of Bosnia, became the regent. One of her first critical decisions was to leave Mary in Hungary and send her 10-year-old sister Hedwig to Poland, whom the Polish nobility chose as their king.

Therefore, the petition of Erik von Winsen, who in 1377 took office in a rather the-

Maria i Jadwiga. Starsza siostra Maria panowała na Węgrzech do śmierci w 1395 r., młodsza Jadwiga w Polsce także do śmierci, w 1399 r.

Mary and Hedwig. The older sister Mary ruled in Hungary until her death in 1395, the younger Hedwig in Poland also to death in 1399.

do jej właściwej organizacji, trafiła do Marii. I to właśnie królowa Węgier, podpisała datowany na 2 kwietnia 1384 r. akt nadania na rzecz biskupstwa przemyskiego wsi: Brzozów (Brzozowe), Domaradz, Cergowa, Równe w ziemi sanockiej oraz Radymno w ziemi przemyskiej. Z całą jednak pewnością decyzję w tym względzie podjęła nie Maria, ale jej matka, Elżbieta. To do niej musiała trafić prośba biskupa Eryka.

Być może nie była to jedyna prośba, bowiem w ciągu kilku kolejnych lat na wzgórzu, sąsiadującym z centrum wsi Brzozów lokowane zostało miasto Brzozów. Dotychczasową wieś Brzozów, dla odróżnienia od nowego miasta zaczęto zresztą nazywać Starą Wsią (najpóźniej od 1460 r.). I tak zostało rzecz jasna do dziś.

Dokument pozwalający na założenie miasta wydano najpóźniej w 1388 r., w którym mowa jest o wójtostwie w Brzozowie - wbrew bowiem dzisiejszym realiom wójt (*advocatus*) zarządzał miastem, podczas gdy wsią kierował sołtys (*scultetus*). Lokacja miejska dokonała się zatem pomiędzy 1384 r., w którym Maria nadała biskupom Brzozów jeszcze jako wieś, a owym 1388 r. Jakkolwiek pierwsza informacja, wymieniająca Brzozów jako miasteczko (*oppidum*) pochodzi dopiero z 1413 r.

Dziewiętnastowieczna tradycja wskazuje na rok 1386 r., jednak problem polega na tym, że akurat w tym czasie Węgry pogrążone były w wojnie domowej. Elżbieta Bośniaczka wraz z Marią w końcu 1385 r. musiały odstąpić tron węgierski krewniakowi z Neapolu, Karolowi III, zaś kiedy w lutym 1386 r. został on za sprawą Elżbiety zasztyletowany, wybuchło powstanie jego zwolenników. Obie królowe w lipcu 1386 r. zostały pojmane i uwięzione w Dalmacji. Elżbietę w styczniu 1387 r. stracono a zanim Maria, uwolniona przez swego małżonka Zygmunta Luksemburskiego zdołała opuścić więzienie, Ruś wiosną 1387 r. zajęła zbrojnie jej siostra, święta Jadwiga, która usunęła węgierskich urzędników, przywracając te ziemie już na wieki Koronie Polskiej.

Wydaje się zatem, że jeśli przywilej lokacji miejskiej dla Brzozowa wystawiła Maria, to jeszcze w 1384 r. lub w 1385 r., jeśli Jadwiga, to był to rok 1387 lub 1388. 1386 jest akurat najmniej prawdopodobny. Tak czy inaczej, za lokacją miejską stał bez wątpienia biskup Eryk z Winsen, rządzący diecezją przemyską do 1391 r. i jemu Brzozów winien być wdzięcznym za status miasta.

oretical diocese of Przemyśl and who managed its proper organization, got to Mary. And it was the Queen of Hungary who signed the act dated April 2, 1384, with the donation for the Przemyśl bishopric of the villages of Brzozów (Brzozowe), Domaradz, Cergowa, and Równe in the Sanok region and Radymno in the Przemyśl region. Of course, Mary's decision in this regard was made in fact by her mother, Elisabeth. The request of bishop Eric was to be received by her. Perhaps this was not the only request, because, in the next few years, the city of Brzozów was founded on the hill adjacent to the centre of the Brzozów village. The existing village, to distinguish it from the new town, was called Stara Wieś (Old Village - from 1460 at the latest). And so it remains to this day.

The document enabling the foundation of the town was issued at the latest in 1388; it mentions the Brzozów aldermanship, *wójt* in Polish. Despite the current meaning of word *wójt*, a man with this title (lat. *advocatus*) managed the town, while the village was led by the *sołtys* (lat. *scultetus*). The town foundation took place between 1384, when Mary gave Brzozów to the bishops of Przemyśl still as a village, and the year of 1388. However, the first information mentioning Brzozów as a town (oppidum) dates back to 1413.

The nineteenth-century tradition points to the year 1386, but the problem is that at that time, Hungary was in a civil war. Elisabeth of Bosnia, together with Mary, at the end of 1385, had to surrender the Hungarian throne to a relative from Naples, Charles III. When he was stabbed in February 1386, and Elisabeth inspired the murder, an uprising of his supporters broke out. In July 1386, both queens were captured and imprisoned in Dalmatia. Elisabeth was executed in January 1387, and Mary, released by her spouse Sigismund of Luxembourg managed to leave the prison. However, earlier, in spring 1387, Ruthenia was occupied by her sister, Saint Hedwig. She removed Hungarian of ficials and restored these lands to the Polish Crown for centuries. It seems that if it was Mary who issued the privilege of the urban foundation for Brzozów, then it happened either in 1384 or 1385, if it was Jadwiga, it was in 1387 or 1388. The year of 1386 is the least likely.

Either way, bishop Erik von Winsen, who undoubtedly ruled the diocese of Przemyśl until 1391, inspired the town's foundation, and Brzozów should be grateful to him for its status

Rynek w Brzozowie o rozmiarach 2 x 1,5 sznura wytyczono w czasie lokacji miasta

Market Square in Brzozow, dimensions: 2 x 1.5 ropes, established during the foundation of the city

II.

Nowe miasto, do tego stanowiące własność biskupów Świętego Kościoła Rzymskiego, nie mogło nie mieć świątyni, dlatego przypuszcza się, że została ona przeniesiona ze Starej Wsi. Owe "przenosiny" są przy tym różnie rozumiane, czasami całkiem dosłownie, czasami bardziej metaforycznie, jako przeniesienie parafii do nowej świątyni.

Tak czy inaczej, w miejscu, gdzie dziś stoi Bazylika Mniejsza, pojawił się drewniany kościół, którego rocznicę poświęcenia obchodzono w pierwszą niedzielę po św. Michale (29 września). Jedna wersja mówi, że było to jeszcze u schyłku XIV w., inna, że przed 1410 r., zaś kolejna, że dopiero przed połową XV w. Może zresztą stała tu jakaś pierwotna kaplica, zastąpiona większą świątynią przez biskupa Piotra Chrząstowskiego (1435-1452), któremu najczęściej przypisuje się zasługę budowy drewnianej brzozowskiej fary.

Jest to prawdopodobna, ale jednak hipoteza. Z całą natomiast pewnością biskup Piotr z Chrząstowa był pierwszym przemyskim hierarchą, który w sposób szczególny upodobał sobie Brzozów. Wybudował tu drewniany dwór (*tuż przy wjeździe*, a więc od strony Starej Wsi), gdzie rezydował co najmniej od 1447 r., od której to daty z Brzozowa wydawane są jego dokumenty. Tu zresztą, w zbudowanej przez siebie rezydencji, zmarł 19 stycznia 1452 r. Pochowano go jednak rzecz jasna w przemyskiej katedrze.

Jego następca Mikołaj z Błażejowa, także mieszkał w Brzozowie, podobnie jak i kolejni biskupi. Jeśli nie pełnili akurat bieżących obowiązków w Przemyślu lub też nie podróżowali w służbie króla lub państwa,

The new city, which was the property of the Holy Roman Church bishops, needed to have a temple, so it is supposed that the church was moved from Stara Wieś (Old Village). This relocation can be understood differently, sometimes quite literally, sometimes more metaphorically, as the transfer of a parish to a new temple.

Either way, in the place where the Minor Basilica stands today, a wooden church appeared. Its anniversary of consecration was celebrated on the first Sunday after St. Michael (September 29). One version says that it was still at the end of the fourteenth century, next that it was before 1410, and another that it was only before the mid-fifteenth century. Possibly there was the first chapel here, replaced by a more significant temple by bishop Piotr Chrząstowski (1435-1452), most often attributed to the construction of the wooden parish church in Brzozów.

This his is a likely, nevertheless, hypothesis. Indeed, Bishop Piotr of Chrząstów was the first Przemyśl hierarch who particularly liked Brzozów. He built a wooden manor here (right at the entrance to the town, from the side of Stara Wieś - Old Village), where he resided at least since 1447. From this date, his documents were issued from Brzozów. Here, in a mansion he had built, he died on January 19, 1452. However, he was buried in the Przemyśl cathedral.

His successor Mikołaj Błażejowski from Błażejów, also lived in Brzozów, as well as other successive bishops. If they did not fulfil their current duties in Przemyśl or did not travel in the service of the king or state, they shared the attachment of their predecessors to the Brzozów residence

Św. Antoni
przedstawiany jest z Dzieciątkiem Jezus, które zapewniło świętego o miłości Boga i lilią, która jest tej miłości symbolem

St. Anthony
is presented with Baby Jesus, who assured the saint of God's love and with the lily that is a symbol of this love

dzielili przywiązanie poprzedników do brzozowskiej rezydencji i właśnie tu spędzali większość czasu.

W oczywisty sposób wpływało to na znaczenie brzozowskiej fary, którą hierarchowie także starali się upiększać. Na przykład w 1523 r. przy kościele z fundacji biskupa Rafała Leszczyńskiego zbudowano drewnianą dzwonnicę, a po najeździe tatarskim z 1624 r. świątynię gruntownie odnowiono i odmalowano, staraniem biskupa Achacego Grochowskiego, który w ołtarzu głównym umieścił budzący podziw współczesnych obraz Chrystusa na krzyżu.

Formalnym poniekąd wyrazem wzrostu znaczenia świątyni w kościelnej hierarchii było utworzenie *kolegium mansjonarzy* w 1631 r., na czele którego jako prepozyci stanęli kolejni brzozowscy proboszczowie. Mansjonarze tworzyli specjalne kolegia kapłańskie, najczęściej przy kościołach katedralnych lub kolegiackich, ewentualnie przy innych szczególnie ważnych świątyniach - brzozowska fara znalazła się zatem w elitarnym gronie. Do obowiązków mansjonarzy należało wspieranie proboszczów w sprawowaniu liturgii, szczególnie w jej śpiewanej części, oraz w codziennej pracy duszpasterskiej. W zasadzie ich rola była niemal analogiczna jak wikariuszy, dlatego też bardzo często utożsamiano ich z kolegium wikariuszy. Nie inaczej było także w Brzozowie.

Erekcji kolegium i prepozytury dokonał następca Grochowskiego, biskup Adam Nowodworski (1628-1631), który określił liczbę mansjonarzy na trzech. Kolegium zostało bogato uposażone, m.in. dochodami z wójtostwa brzozowskiego.

Wspomniany wyżej najazd tatarski za czasów biskupa Grochowskiego, był wyjątkowo niszczący, ale niestety nie jedyny. Dość wspomnieć, że tylko w I poł. XVII w. odnotowano 75 takich niszczycielskich wypraw podejmowanych przez Tatarów. Ich celem był nie tylko rabunek, któremu towarzyszyły morderstwa i gwałty, ale i jasyr, jak nazywano pojmanie ludzi w niewolę. Większość z jeńców trafiała potem na targi niewolników i nigdy już nie wracała na ojczystą ziemię.

Fragmenty polichromii wskazujące na kluczową rolę muzyki w liturgii, wzbogacanej m.in. przez mansjonarzy. Orkiestra anielska oraz...

Fragments of polychrome pointing to the crucial role of music in the liturgy, enriched, among others, by mansionarii. Angel band and ...

Chór Anielski

Angelic choir

and spent most of their time there. It obviously affected the significance of the parish church in Brzozów, which the hierarchs tried to embellish.

For example, in 1523, a wooden belfry was built at the church of bishop Rafał Leszczyński's foundation. After the Tartar invasion of 1624, the temple was thoroughly renovated and repainted, thanks to the efforts of bishop Achacy Grochowski. He placed the image of Christ on the cross in the main altar, awe-inspiring the contemporaries.

In a way, a formal expression of the growing importance of the temple in the church hierarchy was the creation of a *college of mansionarii* (custodians) in 1631, headed by successive parish priests from Brzozów as *prepositus* (provosts). Mansionaries (sing. lat. *mansionarius*) formed elite priestly colleges, most often at cathedral or collegiate churches, or other particularly important temples - the parish church in Brzozów was, therefore, in an elite group.

The mansionarii duties included supporting priests in the celebration of the liturgy, especially in its sung part, and in their pastoral work. Their role was similar to that of vicars, which is why mansionarii were often identified with the vicar college. It was no different in Brzozów.

The college and the *prepositura (*provostura - a provost post) were erected by Grochowski's successor, bishop Adam Nowodworski (1628-1631), who determined the number of mansionarii as three. The collegium was been well-equipped, including the income from the Brzozów wójt (advocatus).

The mentioned above Tatar invasion during the time of Bishop Grochowski was exceptionally destructive, but unfortunately it was not the only one. It's enough to mention that only in the first half of the 17th century, 75 such disastrous expeditions undertaken by the Tatars were noted. Their purpose was not only robbery accompanied with murders and rapes, but also yasir – capturing people into slavery. Most prisoners later appeared at the slave market and never returned to their homeland.

Anioł w zbroi.
Wojenne czasy skłaniały artystów, by nie tylko przedstawiać anioły muzykujące ale także zbrojne

Angel in armor.
The wartimes made artists not only depict musician angels but also armed angels

Z jednym z napadów związana jest legenda o Czerwonej Górze. Otóż podczas tatarskich najazdów *mieszkańcy Brzozowa chronili się na położonym nieopodal miasta niewielkim wzgórzu, porośniętym brzozowym gajem. Kiedy Tatarzy zbliżali się do Brzozowa, miejscowa ludność ukryła się. Zostawiono na czatach pastucha, który miał ich powiadomić o odejściu wroga. Najeźdźcy nie znajdując w mieście nikogo domyślili się że brzozowianie gdzieś się ukryli. Postanowili urządzić zasadzkę. Owinęli koniom kopyta, by nie zostawiały śladów i schowali się w lesie. Podstęp udał się. Pastuch nie spostrzegłszy wroga, wywołał ludzi z ukrycia.*

Tatarzy rzucili się na nich. Chcąc wziąć jak najwięcej jeńców, brali ludzi żywcem łapiąc ich na arkany. Mieszkańcy Brzozowa bronili się zaciekle. Odważny chłop Stopka przecinał więzy, inni zabijali wrogów nożami, widłami i czym się dało. Wówczas Tatarzy zaczęli strzelać z łuków. Krew lała się strumieniami, wsiąkając głęboko w ziemię. Walka była zacięta. Z obu stron padali zabici. Z ciał ich utworzyła się wielka góra.

W tym momencie nad polem bitewnym ukazała się głowa, św. Jana Chrzciciela. Kiedy poganie zobaczyli unoszącą się w powietrzu głowę świętego, która szeroko otwartymi oczyma Patrzyła na dokonaną przez nich zbrodnię, pierzchli z lasku przerażeni. Od tego dnia ziemia nasiąknięta ludzką krwią — jest tu czerwona, a miejsce to nazwano Czerwoną Górą.

Największym jednak nieszczęściem dla miasta okazał się nie najazd muzułmańskich Tatarów, ale chrześcijańskiego władcy, który spadł na Brzozów w latach Potopu, w marcu 1657 r. Bynajmniej nie za sprawą Szwedów.

The legend of Red Mountain (Czerwona Góra) is associated with one of these attacks. *During the Tartar invasions, the inhabitants of Brzozów protected themselves near the town, on a small hill overgrown with a birch grove. When the Tatars approached Brzozów, the local people hid. A shepherd was left on the watch to inform the people of the departure of the enemy. The invaders, not finding anyone in the city, guessed that the inhabitants of Brzozów hid somewhere. They decided to set up an ambush. They wrapped horses' hooves so that they would not leave marks and hid in the forest. The trick was successful. The shepherd, not noticing the enemy, summoned people to get out of hiding.*

The Tatars rushed at them. Wanting to take as many prisoners as possible, they caught people alive, using the ropes. The inhabitants of Brzozów defended themselves fiercely. A brave peasant Stopka set people free by cutting their bonds; others killed their enemies with knives, forks, and whatever they could find. Then the Tatars started shooting with bows. Blood poured in streams, soaking deep into the ground. The fight was fierce and there were killed on both sides. Their bodies formed a big pile. At this moment, a head appeared over the battlefield, a head of Saint John the Baptist. When the pagans saw the saint's head floating in the air, staring wide-eyed at the crime they had committed, they were so terrified that the fled into the woods. From that day, the earth soaked with human blood - it's red there, and this place was called the Red Mountain.

However, the biggest misfortune for the city was not the invasion of Muslim Tatars but the Christian ruler who attacked Brzozów during the Swedish Invasion in March 1657. However, not because of the Swedes.

Jasyr
zdobyty przez Tatarów w Polsce, rycina z epoki

Yasir
captured by the Tartars in Poland, engraving from the era

Jerzy II Rakoczy
Portret konny
z 1657 r.

George II Rákóczi
Portrait in a horse
from 1657

Działania wojsk szwedzkich bowiem, tak niszczycielskie dla tylu polskich regionów, zasadniczo region brzozowski ominęły. Zawitał tu jednak niestety szwedzki sojusznik, władca Siedmiogrodu Jerzy II Rakoczy. Realizując zakładające rozbiór Rzeczypospolitej postanowienia traktatu z Radnot (grudzień 1656), książę Rakoczy w styczniu 1657 r. pokonując *trzaskające mrozy i przepastne śniegi* przekroczył graniczne Karpaty na czele armii, liczącej ok. 25 tys. żołnierzy. Dołączyło do niej ok. 15 tys. Kozaków, posiłkujących księcia na mocy sojuszu Siedmiogrodu z Chmielnickim, dowodzonych przez pułkownika Antona Żdanowycza, w którego sztabie znajdował się słynny pułkownik Iwan Bohun. Była to znaczna siła, istotnie przekraczająca liczebnością działające na terenie Rzeczypospolitej oddziały szwedzkie, pozostające pod osobistą komendą Karola Gustawa. Książę Siedmiogrodu występował zresztą nie tylko jako szwedzki aliant, ale także jako kandydat (czy raczej pretendent) do polskiej korony.

Pierwotnie armia Rakoczego ruszyła na Lwów, porzuciwszy jednak zamiar walki o to miasto, skierowała się końcem lutego na Kraków, w którym bronił się przed Polakami szwedzki garnizon. Marszowi głównych sił towarzyszyły szeroko rozpuszczane podjazdy, przeważnie pozostające poza kontrolą dowództwa, zwłaszcza te składające się z Kozaków. Rakoczy co prawda, jako przyszły (in spe) władca kraju, starał się powstrzymywać gwałty i łupiestwa, ale zupełnie nieskutecznie. Jego swawolne oddziały dokonywały tak straszliwych zniszczeń, że na wieki zapadły w pamięć mieszkańcom Podkarpacia, których regularnie gnębiły przecież wspomniane najazdy tatarskie.

Jeden z oddziałów obległ Przemyśl, ustępując po wzięciu okupu, inny zdewastował Rzeszów, kolejny Dynów, jeszcze inny dotarł 8 marca 1657 r. do Brzozowa. Miasto broniło się dzielnie, ale zaopatrzone było słabo - obrońcy mieli co prawda armatki, ale zabrakło im prochu. W poniedziałek 12 marca Brzozów został zdobyty.

Część mieszkańców uszła w lasy i do innego miasta w dobrach biskupów przemyskich - Jaślisk. Zdobywcy, ponoć głównie Kozacy, skupili się na poszukiwaniach kosztowności, srogimi torturami wymuszając wskazywanie kryjówek, mordując bez litości opornych. Nie mogąc dostać się do skarbów kościelnych, wzięli na tortury nawet burmistrza Stanisława Cegłowicza, prowizora kościoła parafialnego, który ujawnił ponoć miejsce przechowywania farnych kosztowności, co życia mu bynajmniej nie uratowało. Na koniec podpalili drewnianą zabudowę miasta, obracając je w zgliszcza. Pożar strawił m.in. dwa drewniane kościoły, parafialny i szpitalny św. Zofii oraz ratusz. Zniszczeniu uległy wszystkie księgi i dokumenty miejskie, cenne archiwalia, przywileje.

The Swedish army's operations, so devastating for many Polish regions, basically bypassed the Brzozów region. Unfortunately, the Swedish ally, the ruler of Transylvania George II Rákóczi, appeared. Implementing the provisions of the Treaty of Radnot assuming the partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth (December 1656), in January 1657, Prince Rákóczi, *overcoming crackling frost and vast snow,* crossed the border at the Carpathians at the head of an army of about 25,000 soldiers. About 15,000 Cossacks joined his regiment, supporting the prince under the alliance of Transylvania with Chmielnicki. Cossacks were commanded by Colonel Anton Zhdanovych, in whose staff there was a famous Colonel Ivan Bohun. It was a significant force, undoubtedly exceeding the number of Swedish troops operating in Commonwealth, under the personal command of Charles X Gustav himself. The Prince of Transylvania appeared not only as a Swedish ally, but also as a candidate (or rather a contender) for the Polish crown.

Initially, Rákóczi's army moved toward Lviv but abandoned the intention to fight for the city and instead headed towards Cracow at the end of February, where the Swedish garrison defended themselves against the Poles. The march of the leading forces was accompanied by numerous forays especially those consisting of Cossacks, usually beyond the command control. Although Rákóczi, as the future ruler of the country, tried to stop rape and plunder, but ineffectively. His insubordinate troops caused such terrible damage that it was to be forever remembered by the inhabitants of Podkarpacie, who were regularly oppressed by the horrible Tatar invasions.

One of the troops besieged Przemyśl, withdrawing only after taking the ransom, another troop devastated Rzeszów, next Dynów, subsequent reached Brzozów on March 8, 1657. The city was defended bravely, but it was poorly supplied - the defenders had cannons, but they lacked gunpowder. On Monday, March 12, Brzozów was conquered.

Some inhabitants escaped into the forests and to another city in the property of Przemyśl bishops - Jaśliska. The conquerors, reportedly mainly Cossacks, focused on the search for valuables. Searching for hiding places, they tortured and murdered resistant people mercilessly. Unable to get to the church treasures, they even tortured the mayor Stanisław Cegłowicz, the provisor of the parish church, who apparently revealed the place where the parish valuables were stored, but it did not save his life. Finally, they set fire to the wooden buildings of the town, turning them into ashes. The fire consumed, among others, two wooden churches, parish the hospital of St. Sophia, and the town hall. All town books and documents, valuable archives, and written privileges were destroyed.

Odnalezienie obrazu Matki Bożej.
Fresk w kaplicy Matki Bożej Ognistej z pocz. XX w.

Retrieval of the image of the Mother of God.
Fresco in the chapel of Our Lady of Fire from the beginning 20th century

Obronił się jedynie dwór biskupi, przekształcony przez biskupa Achacego Grochowskiego (1624-1627) w założenie obronne, zgodnie z ówczesnymi kanonami sztuki inżynieryjnej i nabył dla jego obrońców nieco nowoczesnej broni. Obroną dowodził zapewne zarządca dóbr lub inny z biskupich urzędników, bowiem ówczesny hierarcha, Andrzej Trzebicki (od 1654 r.) przebywał wówczas w obozie królewskim. Jako podkanclerzy koronny i bliski współpracownik Jana Kazimierza, towarzyszył mu zresztą niemal stale, biorąc m.in. udział w słynnych ślubach lwowskich, kiedy to Jan Kazimierz w katedrze lwowskiej proklamował Matkę Bożą Królową Korony Polskiej.

Okazało się jednak, że ostał się nie tylko dwór biskupi. Kiedy po odejściu najeźdźców ocalała grupa mieszkańców Brzozowa przeszukiwała pogorzelisko świątyni, znaleziono w zgliszczach nienaruszony obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, czczony przez mieszkańców i wcześniej. Jego cudowne

Only the bishop's manor was defended, thanks to be transformed by bishop Achacy Grochowski (1624-1627), into a fortress, following the canons of engineering art at the time. The bishop also acquired some modern weapons for his defenders. The defence was probably commanded by the administrator of the property or another episcopal official because the then hierarch, Andrzej Trzebicki (from 1654) was at that time in the royal camp. As the crown chancellor and close associate of King Jan Kazimierz, he accompanied him almost constantly, participating in famous Lviv vows, when Jan Kazimierz proclaimed Our Lady the Queen of the Polish Crown in the Lviv cathedral.

However, it turned out that not only the bishop's manor made it through. When a group of residents of Brzozów survived after the invaders' departure, they searched the site of the fire at the temple, an intact image of the Virgin Mary with the Child worshiped by the inhabitants was found

ocalenie sprawiło jednak, że kult odrodził się na nowo w niespotykanej dotąd skali a wizerunek nazwano Matką Boską Ognistą, jako że cudem ocalał z płomieni. Znajduje się on dziś w specjalnie wzniesionej kaplicy w kościele, który odbudowany został po najeździe Rakoczego, już jako monumentalna, murowana świątynia, uznawana dziś za prawdziwą perłę polskiego baroku.

in ruins. Its miraculous saving, however, caused the cult to revive again on an unprecedented scale, and the image was called Our Lady of Fire, as it miraculously survived the flames. It is today in a specially erected chapel in the church, which was rebuilt after the Rákóczi invasion, as a monumental, stone temple, today considered a real pearl of Polish Baroque.

Matka Boża Ognista

Our Lady of Fire

III.

Dzieła odbudowy nie podjął biskup Trzebicki, który jeszcze latem 1657 r. nagrodzony został przez króla nominacją na biskupa krakowskiego. Jego następcą został w 1658 r. Stanisław Sarnowski, także bliski doradca, w przeszłości zaś nawet nauczyciel Jana Kazimierza Wazy, jeszcze jako młodego królewicza. Król, promując go na biskupa przemyskiego, podkreślał, że naczelnym zadaniem nowego hierarchy będzie przywrócenie kościołom, zniszczonym przez Rakoczego ich pierwotnej świetności. I z perspektywy wieków trzeba ocenić, że zadanie to wypełnił

Główną siedzibą biskupa Sarnowskiego stał się tradycyjnie Brzozów, jednak dopiero w 1676 r. rozpoczął on wznoszenie nowej fary, wcześniej wspierając m.in. powstanie sanktuarium w Kalwarii Pacławskiej, kolejnego w Borku Starym, kościoła i parafii w Jasieniu k. Ustrzyk Dolnych i wielu innych. Troszczył się przy tym o stan poszczególnych parafii, nakazując m.in. spisy wiernych i odwiedzając je stosunkowo często, co było wówczas sporym ewenementem.

Kościół farny w Brzozowie był dla Sarnowskiego projektem szczególnie ważnym, kiedy zresztą okazało się, że niespecjalnie można liczyć na hojność zubożałych mieszkańców, nie wahał się wyasygnować na zbożny cel własnych środków. Niemałych, bowiem świątynia została zaprojektowana ze sporym rozmachem przez wybitnego architekta. Był nim najprawdopodobniej cieszący się dużą renomą Jakub (Giacomo) Solari, z pochodzenia Włoch, osiadły w Przemyślu a znany przede wszystkim jako twórca świątyń jezuickich w tymże mieście (pw. św. Ignacego, dziś archikatedra obrządku bizantyjsko-ukraińskiego) oraz w Jarosławiu (obecnie dominikanów - Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej). Przemyskie źródła określają go jako *honoratus* a więc dostojny czy godny czci, zaświadczając przy okazji, że na czas budowy przeprowadził się nawet do Brzozowa (a przynajmniej tam mieszkał w 1676 r.). W projekcie zastosował charakterystyczne dla siebie motywy (np. zdwojenia pilastrów na fasadzie), co pozwoliło na potwierdzenie identyfikacji Solariego jako projektanta brzozowskiej murowanej fary.

The reconstruction was not undertaken by the bishop Trzebicki, nominated by the king for the bishop of Kraków in summer 1657. His successor from 1658 was Stanisław Sarnowski, also a close adviser of Jan Kazimierz Waza. He was even in the past a teacher of a king then a young prince. Jan Kazimierz, promoting him to the bishop of Przemyśl, emphasized that the main task of the new hierarch would be to restore churches, destroyed by Rákóczi, to their original splendor. And from the perspective of centuries, it must be assessed that he fulfilled this task.

Brzozów, traditionally, became the head office of bishop Sarnowski, but it was not until 1676 that he began building a new parish church. Earlier, he supported the creation of a sanctuary in Kalwaria Pacławska, another one in Borek Stary, a church and parish in Jasień near Ustrzyki Dolne and many others. He took care of the condition of individual parishes, ordered, among others to make lists of the faithful and visited them relatively often, which was quite a phenomenon at that time.

The parish church in Brzozów was a particularly important project for bishop Sarnowski. When it turned out that he could not count on the generosity of impoverished inhabitants, he did not hesitate to allocate his own resources for the godly purpose. The resources had to be quite sizeable because the temple was designed with considerable momentum by an outstanding architect. It was most likely Jacob (Giacomo) Solari, of Italian origin, settled in Przemyśl and known primarily as the creator of the Jesuit temples in that city (St. Ignatius, today the arch cathedral of the Byzantine-Ukrainian rite) and in Jarosław (currently Dominicans - Sanctuary of Our Lady of Sorrows). Sources from Przemyśl describe him in Latin as *honoratus* - dignified or honourable, stating at the same time that he moved to Brzozów for the time of construction (or at least lived there in 1676). The author of the church design used characteristic motifs (e.g., duplication of pilasters on the facade), which allowed the researchers to confirm Solari as the designer of the stone parish church in Brzozów.

Fasada kościoła wyróżnia się bogatą dekoracją architektoniczną

The church facadeis distinguished by rich architectural decoration

Rozpoczęta budowa została jednak rychło zagrożona - i to nie przez nieprzyjaciół, ale awans biskupa Stanisława Sarnowskiego, który jeszcze w 1676 r. został nominowany na biskupa kujawskiego i miał przenieść się do Włocławka. Zważywszy na jego zaangażowanie osobiste i finansowe w inwestycję, nad Brzozowem i jego farą pojawiły się chmury, tym bardziej, że zalecony przez nowego króla Jana III Sobieskiego następca Sarnowskiego - biskup Jan Stanisław Zbąski, blisko związany z dworem jako kanclerz królowej Marysieńki, do Przemyśla się nie śpieszył a i papież zwlekał z potwierdzeniem nominacji. Na fundatora zresztą nowy biskup nie bardzo się nadawał, albowiem kiedy wreszcie przybył do Przemyśla, musiał niezwłocznie pożyczyć od kapituły sporą sumę na zagospodarowanie...

Biskup Sarnowski zadbał jednak o swój Brzozów. 27 czerwca 1676 r. potwierdził miastu stare przywileje, zniszczone w czasie najazdu Rakoczego, zaś dzieło dokończenia budowy świątyni powierzył zaufanemu brzozowskiemu kapłanowi, ks. Bartłomiejowi Misiałowiczowi, zostawiając na ten cel 10 000 złp. Sumę niebagatelną, stanowiącą równowartość czynszu dzierżawnego pobieranego ze wsi średniej wielkości przez okres... 30 lat!

Ks. Misiałowicz, prepozyt i proboszcz brzozowski, stanął na wysokości zadania. Obejmując plac budowy ze ścianami nie przykrytymi nawet dachem, zostawił jedną z najpiękniejszych świątyń regionu. O kościele brzozowskim pisał sam Paweł Jasienica: *monumentalny kościół, który z powodzeniem mógłby stanowić ozdobę Warszawy.* Warto przytoczyć opinię prof. Jana Sasa-Zubrzyckiego (wykładowcy Politechniki Lwowskiej, wybitnego architekta, projektanta ponad 50 kościołów, m.in. w Izdebkach i Trześniowie): *zwraca uwagę w pierwszym rzędzie wielka wartość artystyczna i zabytkowa świątyni, którą można zaliczyć do okazów najwspanialszego tzw. „baroku" polskiego XVII w.*

Zdecydowanie warto bliżej przyjrzeć się postaci, której ów wspaniały zabytek zawdzięczamy, tym bardziej, że urodził się właśnie w Brzozowie, w rodzinie mieszczańskiej Alberta Misiałowicza. Najprawdopodobniej w 1624 r.

Święcenia kapłańskie przyjął 11 czerwca 1650 roku z rąk biskupa przemyskiego

The construction started, however, it was soon under threat - and not by enemies, but by the promotion of bishop Stanisław Sarnowski, who in 1676 was nominated for the bishop of Kujawy and was to move to Włocławek. Considering Sarnowski's personal and financial commitment to the investment, clouds appeared over Brzozów and its parish. All the more so as the successor of Sarnowski - bishop Jan Stanisław Zbąski, recommended by the new king Jan III Sobieski, was closely associated with the court as the Chancellor of Queen Marysieńka, was in no hurry to Przemyśl and even the pope delayed confirming his nomination. Besides, the new bishop was not very suitable to be the founder because when he finally arrived in Przemyśl, he had to borrow a large sum from the chapter to settle in...

However, Bishop Sarnowski took care of his Brzozów. On June 27, 1676, he confirmed the town's old privileges, destroyed during the Rákóczi invasion. He also entrusted the work of completing the temple's construction to his trusted priest from Brzozów, Father Bartłomiej Misiałowicz, leaving 10,000 then zlotys for this purpose. A considerable sum, equivalent to the rent from a medium-sized village for ... 30 years!

Misiałowicz, the provost and priest of Brzozów, stood up to the challenge. He left one of the most beautiful temples in the region, taking over the construction site with walls without a roof. A famous author, Paweł Jasienica, wrote about the Brzozów church: a *monumental church that could successfully decorate Warsaw.* It is also worth quoting the opinion of professor Jan Sas-Zubrzycki (lecturer at the Lviv Polytechnic, an outstanding architect, designer of over 50 churches, among others in Izdebki and Trześniów): *first of all, attention can be drawn to the great artistic and historical value of the temple, which can be listed among the most beautiful examples of the so-called Polish „Baroque" of the seventeenth century.*

It is worth taking a closer look at the figure to whom we owe this magnificent monument, especially since he was born in Brzozów, in the family of Albert Misiałowicz, most likely in 1624.

He was ordained a priest on June 11, 1650, by the Przemyśl bishop Jan Chrzciciel

Interior kościoła
to jedno z najpiękniejszych barokowych wnętrz w całej Polsce

Church interior
is one of the most beautiful baroque inners in the whole Poland

Ks. Misiałowicz
- portret duchownego
w brzozowskiej świątyni

Fr. Misiałowicz
- portrait of a priest
in the Brzozów temple

Jana Chrzciciela Zamoyskiego (1649-1654). Najpewniej jednak wcześniej, po przyjęciu niższych święceń, pracował już jako wikariusz w Brzozowie, bowiem wpisując się w dniu 4 czerwca 1648 r. do Bractwa Kapłańskiego na sesji w Rymanowie, wpisał się jako wikariusz brzozowski.

Już jako pełnoprawny kapłan sprawował szereg stanowisk kościelnych. Był m.in. kapelanem biskupa Zamoyskiego (ok. 1652 r.), rezydującego wzorem poprzedników w Brzozowie, pełnił także m. in. funkcje: proboszcza w Besku (od 11 listopada 1654 r. do 1 kwietnia 1672 r.), wicedziekana sanockiego, tutora Arcybractwa Kapłańskiego (ok. r. 1670), dziekana krośnieńskiego, notariusza Bractwa Kapłańskiego (ok. r. 1679), najpierw prepozyta (ok. r. 1676), a później komendarza (ok. r. 1679) Bractwa Bożego Ciała w Krośnie, prepozyta Arcybractwa Kapłańskiego (ok. r. 1685). Już sprawowanie tak wysokich funkcji kościelnych stanowi dowód, że ks. Bartłomiej wyróżniał się wybitnymi zdolnościami jako kapłan i jako człowiek.

Nie wiemy niestety, kiedy został prepozytem (a więc i proboszczem) brzozowskim, najpóźniej stało się to w 1677 r., w którym odchodzący do Włocławka biskup Sarnowski powierzył mu misję życia - dokończenie budowy nowej brzozowskiej świątyni. Prowadził ją mimo trudnych czasów i ogólnego zubożenia kraju, nie wahając się wspierać owej zbożnej inwestycji własnymi środkami, nie cofał się nawet przed bezpośrednim udziałem w pracach budowlanych.

Nie wiadomo natomiast nic o wsparciu inwestycji przez nowego biskupa, Jana Zbąskiego, który, jako bliski współpracownik Jana III Sobieskiego często bywał u boku monarchy, brał m.in. udział w wyprawie króla na Ukrainę czy słynnej odsieczy wiedeńskiej, zaś w 1687 r. posłował w imieniu króla do Wiednia, Wenecji i Rzymu. Sprawdzał się zatem bardziej jako polityk i dyplomata, jakkolwiek po powrocie z tej misji osobiście konsekrował ukończoną już świątynię pw. Przemienienia Pańskiego 30 maja 1688 r., przygotowując się zarazem do przenosin na biskupstwo warmińskie.

Ksiądz Misiałowicz tymczasem nie osiadł na laurach, ale rozpoczął - własnym kosztem - budowę nowego kościoła, tym razem w Starej Wsi, dotychczasowy, drewniany, groził już bowiem zawaleniem. Budowę tego kościoła, także drewnianego i wzorowanego prawdopodobnie na poprzednim, po śmierci ks. Bartłomieja dokończył ks. Prokop Dolecki, następny prepozyt (proboszcz) brzozowski. Ksiądz Bartłomiej zmarł bowiem 5 lat po konsekracji brzozowskiej fary, w wieku 69 lat. W swoim testamencie przekazał swoje zbiory biblioteczne na rzecz brzozowskiego Bractwa Różańcowego.

Co do dokładnej daty śmierci tego zasłużonego kapłana istnieją pewne wątpliwości. Co prawda na epitafium malowanym olejno na płótnie, ufundowanym przez wy-

Zamoyski (1649-1654). Most likely, however, earlier after receiving lower orders, he had already worked as a vicar in Brzozów because on June 4, 1648, when he joined the Brotherhood of Priests at a session in Rymanów, he was registered as a vicar of Brzozów.

Already as a full priest, he held several church positions. He was also, among others: a chaplain of bishop Zamoyski (around 1652) who resided like his predecessors in Brzozów. After that he served as a priest in Besko (from November 11, 1654 to April 1, 1672), a deputy dean of Sanok, a tutor of the Archbishopric of Priests (around 1670), a dean of Krosno, a notary in the Brotherhood of Priests (about 1679), first as a provost (around 1676), and then parish administrator (around 1679) of the Brotherhood of Corpus Christi in Krosno, and a priest of the Archbishopric of Priests (about 1685). Holding such high church functions is the proof that Father Bartłomiej distinguished himself with outstanding abilities both as a priest and as a person.

Unfortunately, we do not know when he became the provost (and hence the parish priest) of Brzozów, but it happened in 1677 at the latest, when bishop Sarnowski leaving to Włocławek entrusted him with the mission of his life - completing the construction of the new Brzozów temple. He managed it despite challenging times and general impoverishment of the country, not hesitating to support this godly investment with his own means. He did not even refrain from direct participation in construction works.

However, nothing is known about the new bishop, Jan Zbąski supporting the investment. As a close associate of Jan III Sobieski, Zbąski was often at the monarch's side, participating in the king's expedition to Ukraine or the famous Relief of Vienna. In 1687 he went on behalf of the king to Vienna, Venice, and Rome. Therefore, he proved himself more as a politician and diplomat. However, after returning from this mission, he consecrated the already completed temple, which was dedicated to the Transfiguration of the Lord, on May 30, 1688. In this time he was preparing for the transfer to the Warmia bishopric to Lidzbark.

Meanwhile, Father Misiałowicz was not complacent, but began - at his own expense - to build a new church, this time in Stara Wieś. The existing wooden church was in danger of collapsing. The construction of the church, also from wood and probably modelled on the previous one, was completed by Prokop Dolecki, the next provost (parish priest) of Brzozów after Misiałowicz's death. Father Bartłomiej died five years after the consecration of the parish church in Brzozów, at the age of 69. In his will, he donated his library collections to the Rosary Brotherhood in Brzozów.

There are some doubts as for the exact date of this distinguished priest's death. Indeed, on the epitaph, oil-painted on canvas, funded by the performers of the will, there

konawców testamentu zmarłego, umieszczona jest data 17 grudnia 1693 r., ale nie jest to jedyna wersja. Na drewnianej trumience, w której do niedawna przechowywane były zmumifikowane przedramiona ks. Bartłomieja, umieszczono (nie wiadomo kiedy) datę 10 (?) 1693, zaś na epitafium ufundowanym przez przez bpa Sierakowskiego w 1759 r., jest podana data 17 września 1693. Wreszcie ks. Mieczysław Kociubiński, opracowując wykaz księży diecezji przemyskiej, podał przy ks. Misiałowiczu informację: zm. przed 8 stycznia 1694 a po 14 grudnia 1693 (następca ks. Bartłomieja, ks. Dolecki instaluje się w Brzozowie dopiero 4 kwietnia 1694 r.).

Z tych różnych wersji dnia śmierci ks. Misiałowicza najbardziej prawdopodobna wydaje się jednak data 17 grudnia 1693 r., która umieszczona jest na olejnym epitafium. Ten zapis dokonany został przez wykonawców testamentu, najpewniej wkrótce po śmierci ks. Misiałowicza, kiedy wspomnienie o nim było świeże. Z upływem lat pamięć o dokładnej dacie śmierci coraz bardziej się zacierała i sporządzając epitafium marmurowe czy umieszczając datę na trumience popełniono błąd, nie zwracając uwagi na wcześniejszą tablicę.

Pamiątką po nim jest jednak nie tylko sam kościół i umieszczone w nim epitafia. Podczas licznych prac w prezbiterium i związanych z nimi ekshumacji w poł. XVIII w. odnaleziono mianowicie w krypcie pod ołtarzem głównym ...ręce księdza Misiałowicza, które choć nie były balsamowane, zachowały się po dziś dzień. Wydobyto je i umieszczono we wspomnianej wyżej stylowej trumience.

is a date of December 17, 1693, but this is not the only possible version. On a wooden casket, in which the mummified forearms of Father Bartłomiej have been kept until recently, the date of the 10th of an unknown month in 1693 was placed, while the epitaph founded by Bishop Sierakowski in 1759 gives the time of September 17, 1693.

Finally, Fr. Mieczysław Kociubiński, when compiling the list of priests from the Przemyśl diocese, gave to priest Misiałowicz information: d. before January 8, 1694, and after December 14, 1693 (the successor of Father Bartłomiej, Father Dolecki, did not install in Brzozów until April 4, 1694).

From these different versions of the day of Father Misiałowicz's death, the most likely date seems to be December 17, 1693, which is placed on the oil epitaph. This record was made by executors of the will, most likely soon after the death of priest Misiałowicz, when the memories of him were fresh. Over the years, the memory of death's exact date became increasingly blurred, and while making a marble epitaph or placing time on the casket a mistake was made of not paying attention to the earlier plaque.

However, the remainder of Father Misiałowicz is not only the church and the epitaphs placed there. In the the mid-eighteenth century, numerous works in the presbytery were performed and during exhumations in the crypt under the main altar ... hands of Father Misiałowicz were found, which, although not embalmed, have survived to this day. They were excavated and placed in the above-mentioned stylish casket.

Interior kościoła
to widok w stronę chóru muzycznego

Church interior
view towards the music choir

Ręce księdza Misiałowicza

Fr. Misiałowicz's hands

W bazylice brzozowskiej widnieje także portret ks. Misiałowicza i dwa epitafia Jemu poświęcone. Napis sławi jego prawy charakter, cnoty i gorliwość kapłańską, a przede wszystkim jego troskę o kościół brzozowski, jego ofiarność i pracę przy budowie świątyni.

O dobrych rękach ks. Bartłomieja Misiałowicza mówił abp Jerzy Ablewicz z Tarnowa, absolwent brzozowskiego leśnego seminarium, w czasie rozważań rekolekcyjnych w Watykanie (8 - 14 marca 1981 r.). Powiedział m.in.: *288 lat temu zmarł na ziemi polskiej w Brzozowie tamtejszy proboszcz i dziekan, ks. Bartłomiej Misiałowicz, wielki jałmużnik, ojciec oraz dobroczyńca biednych i sierot. Po dzień dzisiejszy zachowały się jego ręce nie zepsute, obleczone skórą, nietknięte. Biskup Wacław Hieronim Sierakowski położył ku jego czci epitafium, na którym m. in. napisał:*

„In culusabundantus praemiumetiam in terris manuum hucusque incorruptione a Remuneratore Deo donatus" (On to dla pełniejszej nagrody obdarowany przez Boga Wynagrodziciela tym, że jego ręce zachował w ziemi od zepsucia aż dotąd).

Chrystus na całe stulecia zachował nietknięte zepsuciem ręce swojego kapłana albowiem te ręce budowały świętość Jego Mistycznego Ciała i były świadkiem, że Kościół Chrystusa jest święty, ponieważ jednoczy ludzi z Bogiem i między sobą w miłości.

Popatrzę na moje ręce. Czy te ręce na każdą chwilę budują Kościół święty przez miłość Boga i ludzi?

Ks. Bartłomiej Misiałowicz dla parafii i miasta Brzozowa zasłużył się nie tylko dokończeniem budowy kościoła, ale również działalnością charytatywną. W Brzozowie, przynajmniej od roku 1497 działał szpital - w tymże bowiem roku bp Mikołaj Krajewski zatwierdził fundację prepozytury szpitalnej. W szpitalu - wbrew dzisiejszemu rozumieniu tego słowa - przebywali ludzie niezdolni do pracy z powodu kalectwa, choroby lub starości, była to zatem placówka nie tyle medyczna co opieki społecznej.

O uposażenie szpitala dbali radni miejscy i duchowni sprawujący nadzór nad szpitalem. Ks. Misiałowicz jako prepozyt brzozowski również i tu zapisał się bardzo pozytywnie. Nie tylko dbał o zabezpieczenie materialne szpitala, ale i organizację życia szpitalników. Znana jest przypisana przez niego ordynacja żywieniowa ubogich w szpitalu brzozowskim, wydana 6 września 1682 roku.

In the Brzozów basilica there is also a portrait of Misiałowicz and two epitaphs dedicated to him. The inscription glorifies his righteous character, virtues, and priestly zeal, and above all, his care for the Brzozów church, his dedication, and work while building it.

About good hands of Father Bartłomiej Misiałowicz, Archbishop Jerzy Ablewicz from Tarnów, a graduate of the Brzozów forest seminary (existing in the time of WWII in then Brzozów Spa), spoke during the retreat in Vatican (March 8 - 14, 1981). He said: *288 years ago in Poland died the priest and dean, Father Bartłomiej Misiałowicz, a great almsgiver and benefactor of the poor and orphans. To this day, his hands have been preserved, unspoilt, covered with skin, intact. Bishop Wacław Hieronim Sierakowski laid an epitaph in his honor, in which he wrote:*

„In culusabundantus praemiumetiam in terris manuum hucusque incorruptione a Remuneratore Deo donatus" (He is given by God the Beneficiary a more complete reward, that he has kept his hands in the soil safe from being spoilt until now).

For centuries, Christ kept his priest's hands untouched, because these hands built the holiness of His Mystical Body and witnessed that the Church of Christ is holy because it units people with God and one another in love.

I will look at my hands. Do these hands build the Holy Church at all times through the love of God and people?

Father Bartłomiej Misiałowicz made his mark for the parish and town of Brzozów not only by completing the construction of the church, but also by an exceptional charity. In Brzozów a hospital operated, since at least 1497 and in the same year, Bishop Mikołaj Krajewski approved the foundation of the hospital prepository. In this time, the hospital, contrary to today's understanding of the word, there were people who were unable to work due to disability, illness, or old age, therefore, it was not a medical, but rather a social welfare institution.

The councillors and clergymen supervising the hospital, took care of its finances. Father Misiałowicz, as the provost of Brzozów, was also remembered in a positive way. He cared not only about the financial security of the hospital, but also about the life of hospitalers. His nutritional ordinance of the poor in the Brzozów hospital issued on September 6, 1682 is well-known.

KOLEGIATA

I.

<< Św. Piotr
ze sceny
Przemienienia Pańskiego
w ołtarzu głównym

St. Peter
from the scene
of the Transfiguration
of the Lord
in the main altar

Konsekrowany w 1688 r. kościół nie miał jeszcze wież ani sygnaturki. Ołtarz główny ukończono ok. 1701 r., za czasów następcy Zbąskiego, biskupa Jerzego Albrechta Denhoffa. Wieże dobudowano ok. 1720 r. (a na pewno przed lipcem 1723 r.), z fundacji ówczesnego biskupa przemyskiego Krzysztofa Andrzeja Jana Szembeka (1719-1724) i ówczesnego prepozyta brzozowskiego Franciszka Goźlińskiego (1719-1724). Staraniem tego ostatniego zbudowano także stylową, barokową dzwonnicę, w której obecnie znajduje się największy w Brzozowie dzwon *Władysław*, o średnicy 1,44 m. Otoczono także kościół murem, przygotowując świątynię do jednego z najważniejszych wydarzeń w jego dziejach.

W nowym i ozdobionym wieżami kościele biskup Krzysztof Andrzej Szembek zorganizował synod diecezjalny w którym licznie wzięło udział duchowieństwo z całej diecezji. O znaczeniu tego wydarzenia niech świadczy fakt, że kolejny przemyski synod diecezjalny odbył się w... 1902 r.

Synod brzozowski, trwający ledwie dwa dni (11-12 lipca 1723 r.), przyjął aż 36 statutów, odnoszących się nie tylko do szerokiego spektrum kwestii duszpasterskich czy obyczajowych, ale także do spraw całkiem przyziemnych, takich jak choćby odpowiednia troskę o stan czystości w świątyniach diecezji. Statut nr XXVII podawał do wiadomości, że biskup Szembek czyni w Stolicy Apostolskiej usilne starania o podniesienie prepozytury brzozowskiej do godności kolegiaty. Jak stwierdzał sam hierarcha, przede wszystkim dlatego, że *jest tu rezydencja biskupia, kościół prepozyturalny jest piękny i okazały, lud pobożny, a duchowieństwo cnotliwe.*

The church was consecrated in 1688 and it still did not have towers and ridge spirelet. The main altar was completed around 1701, during the time of Zbąski's successor, bishop Jerzy Albrecht Denhoff. The towers were added around 1720 (and certainly before July 1723), from the foundation of the then Przemyśl bishop Krzysztof Jan Szembek (1719-1724) and the then Brzozów provost (and parish priest) Franciszek Goźliński (1719-1724). Thanks to the Goźliński's efforts, a stylish, baroque belfry was built, which currently houses the largest bell in Brzozów, *Władysław*, with a diameter of 1.44 m. The church was also surrounded by a wall, preparing the temple for one of the most significant events in its history.

In the new church decorated with towers, bishop Krzysztof Andrzej Szembek organized a diocesan synod in which clergy from the whole diocese took part. The significance of this event is proved by the fact that the next Przemyśl diocesan synod took place in ... 1902.

The Brzozów synod, lasting barely two days (July 11-12, 1723), adopted as many as 36 statutes, referring not only to a wide spectrum of pastoral or moral issues, but also to mundane matters, such as adequate care of cleanliness in temples of the diocese.

Statute No. XXVII made it known that bishop Szembek was making strenuous efforts in the Holy See to raise the temple of Brzozów as a collegiate church. As the hierarch himself stated, first of all, because *there is a bishop's residence here, the provostal church is beautiful and stately, people are pious and clergy is virtuous.*

Barokowa dzwonnica
fundacji ks. Franciszka
Goźlińskiego, prepozyta
brzozowskiego
i kanonika przemyskiego

Baroque belfry
founded by Fr.
Franciszek Goźliński,
the Brzozów provost
and the Przemyśl canon

Fragment polichromii przedstawiający ewangeliczną scenę, w której Jezus w cudowny sposób nakarmił ogromną rzeszę ludzi, rozmnażając chleb oraz ryby

The fragment of polychrome depicting an evangelical scene, in which Jesus miraculously fed a massive crowd of people, reproducing bread and fish

Owe *usilne starania* nie mogły nie przynieść powodzenia, zważywszy na osobę starającego się. A był biskup przemyski jednym z licznych synów kasztelana krakowskiego i sanockiego Franciszka Szembeka (zm. w 1693 r.). Jego starszy brat, Stanisław Szembek był do niedawna prymasem Polski (od roku 1706 do śmierci w 1721 r.), zaś kolejny brat - także Krzysztof (Antoni) - był podówczas biskupem kujawskim, zaś w 1739 r. także został prymasem. Czwartym biskupem w rodzinie był Michał, biskup pomocniczy krakowski, zaś kolejny brat, Jan Sebastian był... kanclerzem wielkim koronnym (od 1712 r.).

These *strenuous* efforts could not fail, given the person trying. And the then Przemyśl bishop was one of many sons of the Kraków and Sanok castellan Franciszek Szembek (died in 1693). His older brother, Stanisław Szembek, was the primate bishop of Poland (from 1706 until he died in 1721). His another brother - also Krzysztof (Antoni) - was then a bishop of Kujawy, and in 1739 he also became the primate bishop of Poland. The fourth bishop in the family was Michał, the auxiliary bishop of Kraków, and another brother, Jan Sebastian, was... the Grand Chancellor of the Crown (from 1712).

Uzyskawszy zgodę Stolicy Apostolskiej biskup Krzysztof Szembek wystawił w Przemyślu z datą 23 lutego 1724 r. akt erygujący w Brzozowie kapitułę kolegiacką i podnoszący kościół pw. Przemienienia Pańskiego do godności kolegiaty, stawiając go w gronie najważniejszych świątyń diecezji. Oczywiście, w przeciwieństwie do kapituły katedralnej, stanowiącej kolegium kanoników przy katedrze, które, teoretycznie przynajmniej, posiadało wpływ na wybór biskupa i stanowiło rodzaj jego przybocznej rady, kapituła kolegiacka miała charakter wyłącznie prestiżowy i tytularny. Erekcja kolegiaty oznaczała jednak, że kościół w Brzozowie stawał się trzecią co do znaczenia świątynią w diecezji, po katedrze w Przemyślu i kolegiacie w Jarosławiu, erygowanej znacznie wcześniej, bowiem w 1523 r.

Zgodnie z aktem erekcyjnym, kapituła kolegiacka miała mieć dwóch prałatów (prepozyta kolegiaty i kustosza) oraz dwóch kanoników. Prepozyt kapituły kolegiackiej pełnił zarazem - podobnie jak dotychczas prepozyt kolegium mansjonarzy - funkcje proboszcza, korzystając zresztą z uposażenia probostwa brzozowskiego. Pozostali członkowie kapituły utrzymywali się z innych beneficjów, m.in. z dochodów z Bliznego i Domaradza oraz odsetek ze znacznej sumy, którą darował kapitule biskup Szembek. Dochody te służyły także kolegium czterech wikariuszy, w które biskup Szembek przekształcił dotychczasowe kolegium mansjonarzy. Teoretycznie wikariusze zajmowali się głównie odmawianiem brewiarza, w praktyce jednak zastępowali na co dzień prałatów i kanoników, którzy w Brzozowie bywali znacznie rzadziej.

Pierwszym prepozytem (a więc zarazem i proboszczem) został dotychczasowy prepozyt (a więc i proboszcz) kolegium mansjonarzy - ks. Franciszek Goźlicki. Przewodniczył on pierwszej sesji kapituły, którą zorganizowano 3 lipca 1724 r. Swoją drogą był to raczej wyjątek od reguły, bowiem zazwyczaj to kustoszowi przyznawano ów prymat.

Warto odnotować, że źródła wspominają o radości mieszczan brzozowskich, wyrażanej wobec powołania kapituły. Ci zamożniejsi, *chcąc okazać radość swą* przeznaczyli na mieszkania członków kapituły 3 wolne place w mieście.

Having obtained the consent of the Holy See, bishop Krzysztof Szembek issued in Przemyśl the act of erecting the collegiate chapter in Brzozów and raising the church of the Transfiguration of the Lord to the dignity of a collegiate church. This act, dated February 23, 1724, placed the church among the most significant temples of the diocese. Of course, unlike the cathedral chapter which is a college of canons at the cathedral, and which, at least in theory, had an impact on the election of the bishop and constituted a kind of his adjutant council, the collegiate chapter was purely prestigious and titular. However, the erection of the collegiate church meant that the church in Brzozów became the third most important temple in the diocese, after the cathedral in Przemyśl and the collegiate church in Jarosław, erected much earlier, in 1523.

According to the foundation act, the collegiate chapter was to have two prelates (collegiate provost and custodian) and two canons. At the same time the collegiate provost fulfilled the function of a parish priest, just like the provost of the collegium mansionarii, benefiting from the remuneration of the Brzozów presbytery. Other members of the chapter made a living from other benefices, including the income from Blizne and Domaradz as well as interest from a considerable sum that bishop Szembek gave to the chapter. This income also served the college of four vicars, into which bishop Szembek transformed the current collegium mansionarii. Theoretically, the vicars mainly dealt with the recitation of the breviary. In practice, they replaced the prelates and canons who were much less frequent in Brzozów daily.

The first provost of the chapter (and also the parish priest) was the previous provost (and hence the parish priest) of the collegium mansionarii - Father Franciszek Goźlicki. He presided over the first session of the chapter, organized on July 3, 1724. It was, however, an exception to the rule, because usually the custodian was granted this primacy.

It is worth noting that the sources mention the joy of Brzozów burghers expressed in relation to the establishment of the chapter. The wealthier, *wanting to show their happiness*, allocated three free town squares to the apartments of the chapter members.

II.

Jesienią 1724 r. tak zasłużony dla Brzozowa, tak hojny w swoich fundacjach i tak skuteczny w realizacji zamierzeń biskup Szembek opuścił miasto i ruszył przez Warszawę do Lidzbarka, by objąć biskupstwo warmińskie. W Przemyślu zastąpiony został przez Aleksandra Antoniego Fredro, który przydał kościołowi kolegiackiemu w Brzozowie zgrabną sygnaturkę. Dziś przewyższa ona tak wysokością jak i harmonią kształtu kościelne wieże na fasadzie. Wyróżnia się podwójną, ażurową latarnią z bogato zdobionymi gzymsami.

W dziejach diecezji zapisał się jednak przede wszystkim biskup Fredro przebudową katedry w Przemyślu i sprowadzeniem do Starej Wsi paulinów. Rychło powstało tu słynne sanktuarium, ufundowane zarówno przez Fredrę jak i prepozyta brzozowskiego Franciszka Goźlickiego. Bardziej zresztą przez prepozyta (i podówczas już także kanonika przemyskiego), bowiem to brzozowski kapłan uniósł aż 80% kosztów ocenianej na 100 000 zł pobożnej inwestycji.

Mniejsze zaangażowanie biskupa Fredry nie wynikało bynajmniej ze skąpstwa ale ogromnych nakładów, które szły na renowację katedry, nie wahał się zresztą sprzedawać nawet rodzinnych dóbr dziedzicznych, by sprostać tym nakładom. Ufundował także m.in. piękny kościół w Jaśliskach oraz upiększył biskupi pałac w Brzozowie, ozdabiając go powszechnie podziwianymi malowidłami. Źródła wspominają o postaciach świętych, scenach biblijnych oraz licznych ozdobnych tkaninach. Warto nadmienić, że sam pałac był budynkiem drewnianym, piętrowym, z obszernym gankiem i dwoma dziedzińcami (na jednym stała drewniana kaplica) i rozległym ogrodem w typie włoskim, ozdobionym stawami.

In the autumn of 1724, bishop Szembek, so distinguished for Brzozów, so generous in his foundations and so effective in implementing his plans, left the city and set off through Warsaw to Lidzbark (Heilsberg) to take over the Warmia bishopric. He was replaced in Przemyśl by Aleksander Antoni Fredro, who gave the collegiate church in Brzozów a neat ridge spirelet. Today it surpasses church towers on the facade with both height and harmony. It is distinguished by a double, openwork lantern with richly decorated cornices.

In the history of the diocese, however, bishop Fredro was first of all remembered by rebuilding the cathedral in Przemyśl and bringing the Paulines (Order of Saint Paul the First Hermit) to Stara Wieś. Soon, the famous sanctuary was founded here, endowed by both Fredro and the provost of Brzozów Franciszek Goźlicki. More by the provost (and then the Przemyśl canon), because it was the Brzozów priest who brought as much as 80% of the cost of a pious investment estimated at 100,000 zlotys.

The lower commitment of Bishop Fredro was not due to miserliness, but to the colossal expenditure that went into the renovation of the cathedral. Fredro did not hesitate to sell even hereditary family goods to meet these expenditures. He also funded, among others, a beautiful church in Jaśliska and embellished the episcopal palace in Brzozów, decorating it with commonly admired paintings. Sources mention saints, biblical scenes, and many decorative fabrics.

It is worth mentioning the residence itself was a wooden, two-storey building with a spacious porch and two courtyards (one had a wooden chapel) and a sizable Italian-style garden with ponds.

Fredro zmarł niespodziewanie w drugi dzień świąt wielkanocnych 1734 r., w czasie wojny domowej między zwolennikami *Sasa* i *Lasa*, wspieranymi przez zagraniczne potęgi, prowadzące własne zmagania, zwane *wojną o sukcesję polską*. Tak obóz Augusta III Sasa jak i Stanisława Leszczyńskiego desygnował własnych, zwalczających się kandydatów na biskupstwo przemyskie. Z rywalizacji zwycięsko wyszedł Walenty Czapski, który dopiero w 1737 r. objął diecezję, nie dokonując w niej zresztą niczego wielkiego i ustępując w 1742 r. miejsca jednej z najwybitniejszych postaci w wiekowych dziejach diecezji.

Fredro died unexpectedly on the second day of Easter, 1734, during a civil war between supporters of *Sas* and *Las*, reinforced by foreign powers fighting their own struggles, called *the war of Polish succession*. Both the camp of Augustus III from Saxony (so-called *Sas*) and Stanisław Leszczyński (so-called *Las*) designated his own opposing candidates for the Przemyśl bishopric. Walenty Czapski emerged victoriously from the rivalry, but he did not take over the diocese until 1737, did not do anything significant in it, and in 1742 relinquished to one of the most significant figures in the centuries-old history of the diocese.

Bazylika od strony prezbiterium.
Złożone dzieje świątyni sprawiły, że sygnaturka nietypowo góruje wysokością nad wieżami fasady.

Basilica from the side of the presbitery.
The fascinating history of the temple caused the ridge spirelet atypically tower over the facade towers

Fasada
z charakterystycznymi
wieżami

Facade
with characteristic
towers

Wacław Hieronim Sierakowski, wykształcony gruntownie w Krakowie i Rzymie doktor obojga praw, w wieku niespełna 40 lat został biskupem kamienieckim (1739), a jesienią 1742 r. awansował na hierarchę przemyskiego. Jego ulubioną siedzibą stał się Brzozów, z którego wydał niemal wszystkie dokumenty za czasów swej posługi w Przemyślu. Kościelne znaczenie miasta za jego czasów znów wzrosło, bowiem w styczniu 1746 r. dokonał Sierakowski reorganizacji diecezji, tworząc odrębny dekanat brzozowski, obejmujący 14 parafii, utworzył także archidiakonat brzozowski, jeden z trzech w diecezji.

Podobnie jak wcześniej w diecezji kamienieckiej a później w archidiecezji lwowskiej, znaczną część swego zaangażowania poświęcał wizytacjom kanonicznym, rozpoczynając je już w 1743 r. Nie ograniczały się one przy tym do spraw materialnych, osobiście spowiadał wiernych i ich komunikował. Na marginesie warto zauważyć, ich protokoły wizytacyjne, zawierające morze informacji na temat dziejów poszczególnych parafii, postaci duszpasterzy i stanu świątyń, są bezcennym a nierzadko jedynym źródłem wiedzy na te tematy.

Już w 1744 r. wizytowano kolegiatę brzozowską, ujawniając poważny problem dotyczący stanu świątyni. Okazało się bowiem, że wobec znacznego zawilgocenia

Wacław Hieronim Sierakowski, thoroughly educated in Cracow and Rome, doctor of both laws (lat. Iuris Utrisque Doctor), became the bishop of Kamieniec at the age of almost 40 (1739) and in the autumn of 1742 he was promoted to the Przemyśl hierarch. Brzozów became his favorite seat, from which he published practically all documents during his ministry in Przemyśl. The church's significance of the town in his time increased again because in January 1746 Sierakowski reorganized the diocese, creating a separate deanery of Brzozów, covering 14 parishes, he also created the archdeaconry of Brzozów, one of three in the diocese.

As before in the Kamieniec diocese and later in the Archdiocese of Lviv, he devoted a significant part of his commitment to canonical visitations, beginning in 1743. They were not limited to material matters, but he also confessed and communicated to the faithful. By the way, it is worth noting that Sierakowski's visitation reports, containing a sea of information on the history of individual parishes, priests, and the condition of temples, are invaluable and often the only source of knowledge on these topics.

In 1744, the Brzozów collegiate church was already inspected, revealing a serious problem regarding the condition of the temple. Due to the considerable moisture

kościoła i pęknięcia sklepienia, dobudowane przez biskupa Szembeka wieże są zbyt ciężkie i grożą katastrofą budowlaną. Być może nie zostały idealnie zaprojektowane, być może prace przy ich budowie cechowała słabsza jakość, dość, że spowodowały uszkodzenie dotychczasowej substancji kościoła. Na pewno nie pomagały odnotowane w czasie wizytacji źle ustawione rynny, które spuszczały wodę wprost na... ściany kościoła.

Istnieje zresztą pogląd, że kościół miał być w pierwotnych zamierzeniach jednonawowy, z parą kaplic tworzących transept. Jego rozbudowa spowodowała zarysowanie murów nawy głównej, które zabezpieczono przyporami. Zamówione zostało zatem specjalne opracowanie eksperckie, w którym zaproponowano skrócenie wież o jedną kondygnację, czego zapewne rychło dokonano i dziś wieże świątyni są niższe niż dobudowana przez biskupa Fredro sygnaturka. Zarazem wymieniono też dach, *prawie przez połowę pogniły*, oraz dobudowano do kościoła boczne kaplice, które - pełniąc ważne funkcje religijne - gruntownie ustabilizowały samą budowlę. Od południa powstała kaplica św. Wincentego a Paulo (dziś Serca Jezusowego) a od północy kaplica Matki Bożej Ognistej.

in the church and the vault cracking, it turned out that the towers added by bishop Szembek are too heavy and in danger of a construction disaster. Perhaps they were not designed correctly or the work on the construction was of poorere quality, whatever the reason, it caused damage to the existing substance of the church. Certainly gutters put up incorrectly and draining water directly onto ... the walls of the church did not help.

The hypothesis is that the church was initially intended as a single-nave, with a pair of chapels forming a transept. Its expansion caused the walls of the nave to crack and they need to be secured with counterforts. Therefore, an individual expert study was ordered, in which shortening the towers by one floor was suggested and it was probably done soon. Nowadays, the temple towers are lower than the ridge spirelet added by Bishop Fredro. At the same time, the roof was replaced as it was half-rotten and side chapels were added to the church. The chapels performed essential religious functions and, at the same time, thoroughly stabilized the building. From the south there was the St Vincent de Paul chapel (today Heart of Jesus) and from the north, the chapel of Our Lady of Fire.

Kaplica Matki Bożej
Ognistej

Chapel of Our Lady
of Fire

Ta ostatnia była przedmiotem szczególnego zainteresowania biskupa Sierakowskiego, bowiem wspierał on szczególnie nabożeństwo do Matki Bożej. Dlatego też postanowił jedną z budowanych kaplic przeznaczyć dla ocalałego w 1657 r. z pożaru drewnianego kościoła obrazu Matki Boskiej Ognistej. W związku z cudownym ocaleniem przypisywano mu niezwykłe właściwości i otaczano rosnącym kultem, o którym wyraźnie wspominają źródła z XVIII stulecia. 12 sierpnia 1758 r. hierarcha uroczyście wprowadził do kaplicy cudownie ocalały obraz, umieszczając go w specjalnie wykonanym ołtarzu, w którym znajduje się do dziś. W zwieńczeniu ołtarza znalazło się Ofiarowanie Marii do Świątyni, na zasuwie Niepokalane Poczęcie.

Poniżej wizerunku umieszczono wówczas napis: *Obraz ten Najświętszej Dziewicy po zupełnym spaleniu pierwszego drewnianego kościoła brzozowskiego przez Kozaków i Węgrów w dniu 12 III 1657 r., gdy wszystko inne zostało obrócone w popiół, sam jeden został znaleziony w popiele bez najmniejszego uszkodzenia. Ten obraz dla potomności, po dobrym odnowieniu z wyjątkiem twarzy osób, których nic nie odnawiano, został wystawiony do czci wiernych w 1692 r. W 12 sierpnia 1758 roku został uroczyście wprowadzony do tej kaplicy zbudowanej przez biskupa przemyskiego Wacława Sierakowskiego*

Nie sposób tu nie zauważyć, że obfitujący w burzliwe wydarzenia wiek XVII sprzyjał rozwojowi kultu maryjnego w Polsce, zwłaszcza, kiedy dzięki skutecznej obronie Jasnej Góry, tamtejsze sanktuarium wyniesione zostało do roli symbolu. Ogłoszenie Matki Bożej Królową Korony Polskiej podczas słynnych ślubów Jana Kazimierza we Lwowie (1656 r.) wywarło istotny wpływ na charakter polskiej religijności, podobnie jak koronacja obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w 1717 r., dokonana zresztą przez fundatora kapituły kolegiackiej w Brzozowie, biskupa Krzysztofa Andrzeja Jana Szembeka, podówczas jeszcze biskupa chełmskiego.

Po przeciwnej, południowej stronie znalazła się druga kaplica, powstała pw. św. Wincentego a Paulo, kanonizowanego w 1737 r. francuskiego duszpasterza ubogich i założyciela Zgromadzenia Księży Misjonarzy, zwanych we Francji lazarystami

The latter was of particular interest to Bishop Sierakowski since he particularly supported devotion to the Mother of God. Therefore, he decided to allocate the painting of Our Lady of Fire, which survived a wooden church fire in 1657, in one of the chapels he built. In connection with the miraculous survival, the painting was credited with extraordinary properties and surrounded by a growing cult, which is clearly mentioned in the 18th century sources. On August 12, 1758, the hierarch solemnly introduced the painting to the chapel, placing it in a specially made altar, in which it still remains today. At the finial of the altar there was the Presentation of Mary in the Temple on the bolt the Immaculate Conception.

Below the image there was the inscription: *This image of the Blessed Virgin, after the complete burning of the first wooden church in Brzozów by Cossacks and Hungarians on March 12, 1657, when everything else turned to ashes, was found in the ash without any damage. This painting for posterity, after a good renovation, except for the faces of people which were not renewed, was exhibited to be worshipped by the faithful in 1692. On August 12, 1758, it was solemnly introduced into this chapel built by the Przemyśl bishop Wacław Sierakowski.*

It is impossible not to notice that the 17th century, full of turbulent events, favoured the development of Marian devotion in Poland, especially when, thanks to the effective defense of Jasna Góra (Częstochowa), the sanctuary was elevated to the role of a symbol. Proclaiming Our Lady as the Queen of the Polish Crown during the famous vows of Jan Kazimierz in Lviv (1656) had a significant impact on the nature of Polish religiousness, as did the coronation of the image of Our Lady of Częstochowa in 1717 made by the founder of the collegiate chapter in Brzozów, Bishop Krzysztof Andrzej Jan Szembek, then still the Bishop of Chełm.

On the opposite, southern side, there was a second chapel devoted to Saint Vincent de Paul, the French priest who was canonized in 1737 and was the founder of the Congregation of Missionary Priests, called Lazarists in France and simply missionaries in Poland.

Ołtarz w kaplicy Matki Bożej Ognistej

Altar in the chapel of Our Lady of Fire

Kaplica świetego Wincentego a Paulo

Chapel of Saint Vincent de Paul

a w Polsce po prostu misjonarzami. Biskup Sierakowski już bezpośrednio po objęciu diecezji, zamierzał sprowadzić do Brzozowa misjonarzy, którzy - zgodnie z sugestią nazwy zgromadzenia - prowadzili działalność misyjną, skupioną jednak nie na nawracaniu egzotycznych ludów, ale na pogłębianiu wiary wśród chrześcijan, zwłaszcza tych w trudnym położeniu. Dodatkowo prowadzili formację wśród kleru, w owych czasach nierzadko dalekiego od zasad wiary. Jak wyjaśnia biograf biskupów przemyskich, ks. Władysław Sarna, biskup Sierakowski sprowadził misjonarzy, *pragnąc zabezpieczyć zbawienie ludności podkarpackiej, mieszkającej wśród Rusinów oraz pragnąc podnieść ducha pobożności w klerze świeckim*.

Zamiar ten został rychło zrealizowany, już w 1745 r., w którym rozpoczęto także budowę dla nich seminarium, prace jednak znacznie się przedłużyły w związku z koniecznością renowacji kościoła. Przy okazji w sposób specjalny zadbano o misjonarzy. Przeznaczając bowiem dla nich kaplicę południową św. Wincentego, wykonano specjalne połączenie budowanego równocześnie dla misjonarzy gmachu z kościołem. Zachowało się ono do dziś, w formie krużganku, stanowiąc, dzięki zastosowaniu arkad, urozmaicenie dla dość monotonnej architektury potężnego gmachu misjonarzy. Jego wielkość związana była z powierzonym zadaniem prowadzenia drugiego w diecezji seminarium duchownego oraz domu rekolekcyjnego. Seminarium erygowano w 1760 r., kiedy Sierakowski odchodził już do Lwowa, nominowany na arcybiskupa lwowskiego.

Warto jeszcze odnotować, że z rąk biskupa Sierakowskiego 19 maja 1757 roku święcenia kapłańskie w kolegiacie brzozowskiej przyjął późniejszy biskup warmiński i arcybiskup gnieźnieński Ignacy Krasicki. Tutaj też święcenia otrzymał osobisty kapelan króla Jana III Sobieskiego o. Stanisław Papczyński (z zakonu marianów).

Bishop Sierakowski intended to bring missionaries to Brzozów immediately after taking over the diocese. Missionaries, as suggested by the name of the congregation, conducted missionary activity, focused, however, not on the conversion of exotic peoples, but on deepening the faith among Christians, especially those in difficult situations. In addition, they led the formation of the clergy, often far from the principles of faith in those days.

As the biographer of Przemyśl bishops, Father Władysław Sarna explains: bishop Sierakowski, brought missionaries, *wanting to secure the salvation of the Podkarpacie population living among the Ruthenians and wishing to raise the spirit of piety in secular clergy.*

This intention was implemented as early as 1745 when the construction of a seminar began, however, the work was extended considerably due to the need to renovate the church. In any way, missionaries were especially taken care of by the bishop. He decided to allocate to them the southern chapel (Saint Vincent), and a special passage was made at the same time between the building of the seminar and the church. It has survived to this day, in the form of a cloister, constituting, thanks to the use of arcades, a variety for the rather monotonous architecture of the huge missionary building.

Its greatness was connected with the entrusted task of running a second seminary in the diocese and a retreat house. The seminary was erected in 1760 when Sierakowski was already leaving for Lviv, nominated as the Archbishop of this city, the capital of the Ruthenia.

It is also worth noting that in the collegiate church in Brzozów on May 19, 1757 bishop Sierakowski ordained a priest Ignacy Krasicki, the later Bishop of Warmia and Archbishop of Gniezno. Here the personal chaplain of King Jan III Sobieski, Father Stanisław Papczyński (from the Marian Order) was also ordained.

Budynek dawnego seminarium misjonarzy

The building of the former missionaries seminar

III.

Liczba dwóch prałatów i dwóch kanoników, którzy stanowili skład kapituły kolegiackiej w Brzozowie zgodnie z aktem erekcyjnym biskupa Szembeka, z czasem rosła, zwłaszcza za czasów biskupa Sierakowskiego. Kiedy w 1772 r. Brzozów przechodził pod panowanie austriackie, było tu już 4 prałatów, 6 kanonii oraz 8 wikariuszy, uposażanych przede wszystkim przez zamożniejszych duchownych diecezji oraz mieszczan brzozowskich. Prawo prezenty większości prebend kapituły brzozowskiej dzierżył biskup, który prezentował prepozyta i dziekana oraz 4 kanoników, ponadto prawo prezentowania po jednym członku przysługiwało kapitule brzozowskiej, aktualnemu królowi, bractwu kapłańskiemu z Brzozowa oraz władzom miasta Brzozowa. Tak czy inaczej jednak, każdy kandydat musiał zostać zatwierdzony przez biskupa.

Po I rozbiorze polityka władz austriackich względem kościoła coraz mocniej kierowała się w stronę doktryny "józefinizmu", zwłaszcza po śmierci cesarzowej Marii Teresy (1780) i objęciu samodzielnych rządów przez jej twórcę - cesarza Józefa II. Przyniosła ona nie tylko skasowanie paulinów w Starej Wsi i misjonarzy w Brzozowie, ale ostatecznie także oznaczała kres kapituły kolegiackiej w Brzozowie. 7 sierpnia 1787 r. odbyła się jej ostatnia sesja, a 7 czerwca 1788 r. dekretem gubernium we Lwowie kapituła uległa zniesieniu. Ograniczono przy tym liczbę księży w Brzozowie do maksymalnie trzech. Pamiątką po ostatnim prepozycie kapituły, ks. Władysławie Miłkowskim jest noszący jego imię, wspomniany wyżej największy brzozowski dzwon *Władysław*, odlany właśnie w owym nieszczęsnym 1788 r.

The number of two prelates and two canons who were members of the collegiate chapter in Brzozów, according to the foundation act of bishop Szembek, increased with time, especially during the time of bishop Sierakowski. When in 1772, Brzozów passed under Austrian rule, there were already four prelates, six canons, and eight vicars, endowed mainly by wealthier clergy of dioceses and burghers of Brzozów. The right to present most of the prebend of the Brzozów chapter was held by the bishops who presented recommended the provost, dean, and four canons. In addition, the Brzozów chapter, the current king, the priesthood of Brzozów, and the town authorities each held the right to present one member. However, each candidate had to be approved by the bishop.

After the First Partition of Poland, the policy of the Austrian authorities towards the church focused increasingly on the doctrine of *"Josephinism"*, especially after the death of Empress Maria Teresa (1780) and coming to power by its creator - Emperor Joseph II. It brought not only the closing down of the Paulines in Stara Wieś and missionaries in Brzozów, but it ultimately also meant the end of the collegiate chapter in Brzozów.

On August 7, 1787, the last session of collegiate took place, and on June 7, 1788, the chapter was closed down by the governorate in Lviv. The number of priests in Brzozów was limited to a maximum of three. The keepsake of the last chapter provost, Fr. Władysław Miłkowski is the largest bell in Brzozów, named after him *Władysław* and cast in that unfortunate 1788.

Fragment polichromii przedstawiający ewangeliczną scenę, w której Jezus ucisza burzę na jeziorze

The fragment of polychrome depicting an evangelical scene, in which Jesus calmed the storm on the lake

Nie był to jednak ostatni rozdział jej dziejów. W 1975 r., roku jubileuszu 600-lecia istnienia diecezji przemyskiej, podjęto decyzję o wznowieniu dawnej Kapituły Kolegiackiej w Brzozowie. Na prośbę biskupa przemyskiego Ignacego Tokarczuka, na podstawie specjalnych uprawnień od Stolicy Apostolskiej, dokonał tego prymas Polski kard. Stefan Wyszyński. Po 175-ciu latach od likwidacji, odrodzona kapituła została na nowo związana z kościołem parafialnym pw. Przemienienia Pańskiego w Brzozowie. Tym samym świątynia ta stała się ponownie Kolegiatą.

Obecnie, jeszcze bardziej niż w czasach staropolskich, ma ona charakter honorowy. Do kolegium wprowadza członków biskup diecezjalny, wybierając ich spośród kapłanów wyróżniających się prawością życia i nauką oraz przywiązaniem do Kościoła. W sensie prawnym, Brzozowska Kapituła Kolegiacka jest kościelną, publiczną osobą prawną, będącą podmiotem praw i obowiązków wyznaczanych przez prawo kanoniczne. Zgodnie z nim, celem głównym, dla którego istnieje kapituła, jest *sprawowanie bardziej uroczystych czynności liturgicznych w kościele (...) kolegiackim*.

Brzozowska Kapituła Kolegiacka składa się dziś z 12 kanoników gremialnych i za-

However, this was not the last chapter of collegiate church history. In 1975, the year of the 600th anniversary of the Przemyśl diocese, a decision was made to resume the former Collegiate Chapter in Brzozów. At the request of the then Przemyśl bishop Ignacy Tokarczuk, based on special entitlements from the Holy See, it was done by the Primate of Poland, Cardinal Stefan Wyszyński. 175 years after its closedown, the revived chapter was again associated with the parish church of the Transfiguration of the Lord in Brzozów. Thus, the temple again became a collegiate church.

Currently, even more than in the past, it has a honorary character. The members to the college are introduced into the collegiate by a diocesan bishop who chooses them among priests standing out due to their integrity of life, science, and attachment to the Church. In a legal sense, the Collegiate Chapter in Brzozów is a public legal entity of Church that is subject to the rights and obligations set by canon law. According to this law, the main purpose of the chapter is *to perform solemn liturgical activities in the collegiate church (...)*.

Today, the Collegiate Chapter in Brzozów consists of 12 primary canons and gener-

Fragment polichromii przedstawiający scenę przekazania św. Piotrowi kluczy do Królestwa Niebieskiego

The fragment of polychrome depicting a scene of handing over Peter's keys to the Kingdom of Heaven

sadniczo 12 honorowych. Spośród kanonii gremialnych wyróżnia się 3 prałatury: prepozyta, scholastyka i kustosza. Prepozytem jest aktualnie ks. Andrzej Skiba, Scholastykiem, ks. Tadeusz Bratkowski a kustoszem proboszcz brzozowski, ks. Franciszek Goch, zarazem dziekan brzozowski, dzięki któremu świątynia nie tylko w pełni odzyskała dawne piękno ale i postąpiła w górę w kościelnej hierarchii.

ally 12 honorary canons. There are three prelatures among the primary canones: the provost, schoolman and curator/custodian. The current provost is the priest Andrzej Skiba, the schoolman, father Tadeusz Bratkowski and the custodian is Brzozów priest Franciszek Goch who is also the dean of Brzozów; thanks to him the temple not only regained its former beauty, but also went up in the church hierarchy.

BAZYLIKA

I.

Brzozowski kościół niemal od początku swego istnienia był przedmiotem szczególnej troski znawców budownictwa. W kilkadziesiąt lat po konsekracji wymagał już gruntownego remontu i przebudowy, dokonanych staraniem biskupa Wacława Sierakowskiego. Za następcy Sierakowskiego, biskupa Michała Wodzickiego, staraniem jego i kapituły, podjęto kolejne naprawy. Założono wówczas 4 żelazne ankry, które wzmocniły ściany i sklepienie, zdobiąc zarazem sklepienie polichromią (1761-1763). W latach 1773 - 1775 biskup Jan Tadeusz Kierski zadbał o uzupełnienie wyposażenia m.in. o tron biskupi, stalle, ławki i konfesjonały, przy okazji pokryto także dach nową blachą miedzianą, sprowadzoną specjalnie z Krakowa.

Wiek XIX, w którym miasto Brzozów przestało być częścią domeny biskupów przemyskich, przyniósł tylko jeden skromny remont, w trudnym roku 1846. Kolejny, znacznie poważniejszy miał miejsce za czasów ks. Marcina Białego a finansowany był m.in. z darowizn kierowanego przez niego Towarzystwa Zaliczkowego (odnowa kościoła i dzwonnicy 1902-1905). Prace prowadził Stanisław Majerski z Przemyśla, znany architekt, projektant kilkudziesięciu świątyń w całej Galicji.

Kolejny, gruntowny remont przeszedł kościół w latach 1969 - 1972. Z inicjatywy ks. Infułata Juliana Pudło, ówczesnego proboszcza, przy wydatnej pomocy ks. Tomasza Zięby, uratowano kościół, któremu znów groziło zawalenie. Wtedy to opasano mury od zewnątrz wieńcami żelbetowymi, wzmocniono filary wewnętrzne. Część sklepienia nad prezbiterium, z cennymi freskami, podwieszono do nowego sklepienia żelbetowego, nad pozostałą zaś częścią wykonano nowe sklepienie. Równocześnie przystąpiono do ratowania zabytkowego wyposażenia kościoła i przebudowy organów. Prace konserwacyjno – remontowe kontynuowane były w latach 2000 – 2004 przez śp. Ks. Prałata Jana Strojka, następnie przez ks. Prałata Franciszka Rząsę (do roku 2011).

Od roku 2011 kompleksowa renowacja konstynuowana jest przez aktualnego proboszcza, ks. prałata Franciszka Gocha, któremy zawdzięcza świątynia dzisiejsze piękno, choć prace przy niej prowadzone są nieustannie. Za jego posługi przeprowadzono izolację fundamentów, kończąc wielowiekowe problemy z zawilgoceniem świątyni, przy okazji odnowiono elewację

The Brzozów church has been the subject of particular care for construction experts almost from the beginning of its existence. Several dozen years after consecration, it already required extensive renovation and reconstruction, made possible due to the mentioned efforts of bishop Sierakowski. At the time of his successor, bishop Michał Wodzicki, attempts regarding farther renovations were made by him and the chapter. During that time, four iron anchor plates were founded, which strengthened the walls, the ceiling was also decorated with polychrome (1761-1763). In the years 1773 - 1775, Bishop Jan Tadeusz Kierski took care of supplementing the equipment, including for the throne of bishops, stalls, benches, and confessionals, the roof was also covered with new copper sheet, imported from Krakow.

The nineteenth century, in which the town of Brzozów ceased to be part of the domain of Przemyśl bishops, brought only one modest renovation, in the challenging year 1846. Another, much more serious renovation took place during the time of parish priest Marcin Biały and was financed, among others, from donations of the Local Loan Society he managed (renovation of the church and belfry 1902-1905). The work was carried out by Stanisław Majerski from Przemyśl, a well-known architect and designer of several dozen temples throughout Galicia.

The church underwent another thorough renovation in the years 1969 - 1972. On the initiative of mitred prelate Julian Pudło, then parish priest, with the considerable help of priest Tomasz Zięba, rescued the church, which again was under the threat of collapsing. The walls were encircled from the outside with reinforced concrete rims; the internal pillars were strengthened. Part of the ceiling above the presbytery, with valuable frescoes, was attached to a new reinforced concrete vault, while over the rest, the original vault was made. At the same time, the church historic furnishings were rescued, and the organs were restructured. Maintenance and renovation works were continued in the years 2000 - 2004 by the late parish priest, [relate Fr. Jan Strojek, then by prelate Fr. Franciszek Rząsa (until 2011).

Since 2011, work on the renovation of the temple has been carried out by the current parish priest, Fr. Monsignor Franciszek Goch, to whom the temple owes its renewed beauty, although work on it is carried out consistently. During his service, the foundations were insulated putting an end to

<< Św. Jan
ze sceny
Przemienienia Pańskiego
w ołtarzu głównym

St. John
from the scene
of the Transfiguration
of the Lord
in the main altar

Fragment polichromii
przedstawiający świątynię w Brzozowie

The fragment
of polychrome
depicting the temple
in Brzozów

Prezbiterium.
Centralne miejsce zajmuje ołtarz, po prawej umieszczono tron biskupi, stalle zaś po obu stronach

Presbytery.
The altar occupies the central place, the episcopal throne are placed on the right, the stalls on the both sides

ścian. Odrestaurowano także całe wnętrze Bazyliki, a więc polichromię, wszystkie ołtarze, ambonę, prospekt organowy, tron biskupi i konfesjonały. Prace prowadzili rzeszowscy artyści konserwacji Aneta i Maciej Filip.

Wyposażono także świątynie w nowe ławki, wykonane na wzór zabytkowych (wyk. Krzysztof Łoza), Prezbiterium ozdobił nowy ołtarz soborowy i ambonka z marmuru (wyk. IdealStones), zakrystię wyposażono w nowe meble, a na emporach i przewiązce łączącej z budynkiem Kolegium umieszczono muzealne gabloty w których znajdują się eksponaty (szaty liturgiczne i woluminy książkowe). Położono wreszcie nową, granitową posadzkę (wyk. IdealStones, Firma Wolski), z ogrzewaniem podłogowym (Hydro-Pakar).

Odnowiony już i wyjątkowo piękny kościół był gotowy do kolejnego w swych dziejach awansu - do godności Bazyliki Mniejszej.

the centuries of problems with the humidity of the temple, and walls elevation was renovated. The entire interior of the Basilica was also restored, i.e. the polychrome, all altars, the pulpit, organ cases, episcopal throne, and confessionals. The renovations were carried out by Rzeszów conservation artists Aneta and Maciej Filip. The temple was also equipped with new benches, made to resemble traditional ones (by Mr. Krzysztof Łoza). A new conciliar altar and a marble pulpit were made (by IdealStones). The sacristy was equipped with new furniture, and on the galleries and the corridor connecting the church with the building of former missionaries college, museum displays were placed with interesting exhibits (liturgical vestments and book volumes)). Finally, a new granite floor was laid (by Ideal Stones, Wolski) with underfloor heating (by Hydro-Pakar). The renovated and magnificent church was ready for another promotion in its history – to the dignity of the Minor Basilica.

Tron biskupi >
z herbem *Jastrzębiec*

Episcopal throne
with the *Jastrzębiec* coat of arms

<< **Centralna część ołtarza Matki Bożej Różańcowej.**
Przed ostatnią renowacją postacie na obrazie posiadały srebrne sukienki, kunsztowne ale zasłaniające treść dzieła. Dziś nie są eksponowane (vide s. 95)

The central part of the altar of Our Lady of Rosary.
Before the last renovation, the figures in the painting had silver dresses, masterly, but covering the content of the work. Today its are not displayed (vide p. 95)

< **Figura Zachariasza**
w ołtarzu św. Anny,
po gruntownej renowacji

The statue of Zachariah
in the altar of St. Anna,
after a thorough renovation

II.

Wychodząc naprzeciw prośbie Jego Ekscelencji Najczcigodniejszego Księdza Adama Szala, Arcybiskupa Przemyskiego, wyrażonej w piśmie z dnia 10 stycznia 2017, w którym przedłożył prośbę i pragnienia duchowieństwa oraz wiernych, Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów na mocy szczególnych uprawnień udzielonych przez Ojca Świętego Franciszka, podnosi Kościół Parafialny pw. Przemienienia Pańskiego w Brzozowie do tytułu i godności Bazyliki Mniejszej, nadając wszystkie prawa i przywileje liturgiczne przysługujące mu zgodnie ze zwyczajem.

Tak brzmi Dekret Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów o nadaniu brzozowskiej parafii tytułu Bazyliki Mniejszej, podpisany przez kardynała Roberta Saraha, Prefecta Kongregacji, a odczytany przez biskupa Stanisława Jamrozka, Biskupa Pomocniczego Przemyskiego podczas uroczystej mszy świętej odprawionej 21 października 2018 r. z okazji wyniesienia brzozowskiej świątyni do rangi Bazyliki Mniejszej. Przewodniczył jej Nuncjusz Apostolski w Polsce arcybiskup Salvatore Pennacchio a wzięło w niej udział kilkudziesięciu kapłanów z Metropolitą Przemyskim arcybiskupem Adamem Szalem, Arcybiskupem Seniorem Archidiecezji Przemyskiej Józefem Michalikiem, biskupem diecezji Rzeszowskiej Janem Wątrobą i proboszczem parafii w Brzozowie księdzem prałatem Franciszkiem Gochem na czele.

I w ten sposób kilkusetletnia historia zatoczyła koło. Przypieczętowana została decyzja królowej Marii Andegaweńskiej z roku 1384, przekazująca Brzozów jako uposażenie biskupów przemyskich. Tamto postanowienie przesądzało bowiem o wyjątkowym

To meet the request of His Excellency the Most dignified Father Adam Szal, Archbishop of Przemyśl, expressed in a letter of 10 January 2017, in which he submitted the request and the desires of the clergy and the faithful, the Congregation for Divine Worship and the Discipline of the Sacraments under special entitlements granted by the Holy Father Francis, raises the Parish Church dedicated to the Transfiguration of the Lord in Brzozów to the title and dignity of the Minor Basilica, conferring all liturgical rights and privileges to which it was entitled.

This is the Decree of the Congregation for Divine Worship and the Discipline of the Sacraments on giving the parish in Brzozów the title of Minor Basilica, signed by Cardinal Robert Sarah, Prefect of the Congregation, and read by Stanisław Jamrozek, Auxiliary Bishop of Przemyśl during a solemn mass celebrated on October 21, 2018, at the elevation of the Brzozów Minor Basilica.

It was presided by the Apostolic Nuncio in Poland, Archbishop Salvatore Pennacchio, and was attended by several dozen priests with the Metropolitan Archbishop of Przemyśl Adam Szal, Archbishop Senior of the Archdiocese of Przemyśl Józef Michalik, Rzeszów bishop, Jan Wątroba and the parish priest of Brzozów, Father Prelate Franciszek Goch.

And in this way, several hundred years of history came full circle. The decision of Queen of Hungary Maria of Anjou from 1384 was sealed, transferring Brzozów as the remuneration of the Przemyśl bishops. That decision determined the exceptional significance of the future church in Brzo-

Uroczysta msza święta 21 października 2018 r.
Od lewej: proboszcz parafii Brzozów, ks. prałat Franciszek Goch, Nuncjusz Apostolski w Polsce, ks. arcybiskup Salvatore Pennacchio

The solemn mass celebrated on October 21, 2018.
From the left: parish priest in Brzozów, Monsignor Franciszek Goch, Apostolic Nuncio in Poland, Archbishop Salvatore Pennacchio

CONGREGATIO DE CULTU DIVINO
ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM

Prot. n. 37/17

PREMISLIENSIS LATINORUM

Instante Excellentissimo Domino Adamo Szal, Episcopo Premisliensi Latinorum, litteris die 10 ianuarii 2017 datis, preces et vota cleri atque christifidelium expromente, Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum vigore facultatum peculiarium sibi a Summo Pontifice FRANCISCO tributarum, ecclesiam paroecialem in civitate v. d. *Brzozów*, in honorem Transfigurationis Domini, dicatam, titulo ac dignitate BASILICAE MINORIS omnibus cum iuribus atque liturgicis concessionibus rite competentibus perlibenter exornat, servatis vero servandis iuxta Decretum "De Titulo Basilicae Minoris", die 9 novembris 1989 evulgatum.

Contrariis quibuslibet minime obstantibus.

Ex aedibus Congregationis de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, die 8 mensis novembris 2017.

Robertus Card. Sarah
Praefectus

✠ Arturus Roche
Archiepiscopus a Secretis

znaczeniu przyszłego kościoła w Brzozowie, zaś współczesne podniesienie świątyni do rangi Bazyliki Mniejszej przyznaje brzozowskiej świątyni szczególne miejsce w archidiecezji przemyskiej.

To jest świadectwo tutejszego środowiska, które przez całe wieki wykazywało wolę trwania przy kościele. Ponadto to konsekwencja realizowania Ewangelii, przecież Ksiądz Bartłomiej Misiałowicz był nie tylko budowniczym kościoła w Brzozowie, ale też człowiekiem miłosierdzia chrześcijańskiego. Parafia w Brzozowie przechodziła przez różne dziejowe etapy, poczynając od pierwszych miesięcy istnienia diecezji przemyskiej. Nasza ziemia ma piękną i długą tradycję kontaktów z chrześcijaństwem.

W Brzozowie przez pewien czas mieszkali biskupi przemyscy, tutaj działało seminarium duchowne, kiedy w Przemyślu zostało zamknięte. Naprawdę parafia brzozowska posiada wspaniałą historię, którą warto kultywować - powiedział Józef Michalik - Arcybiskup Senior Archidiecezji Przemyskiej.

zów, and the present elevation of the temple to the rank of Minor Basilica gives the Brzozów temple a special place in the Przemyśl archdiocese.

This is a testimony of the local society, which for centuries, showed a will to stay at the church. It is also a consequence of implementing the Gospels, after all, Father Bartłomiej Misiałowicz was not only a builder of the church in Brzozów, but also a man of Christian mercy.

The parish in Brzozów went through various historical stages, starting from the first months of the Przemyśl diocese existence. Our land has a beautiful and long tradition of contact with Christianity. Przemyśl bishops lived in Brzozów for some time, a seminary operated here, when the Przemyśl seminary was closed. The Brzozów parish indeed has a great history that is worth cultivating - said Józef Michalik - Archbishop Senior of the Przemyśl Archdiocese.

The exact title of the Minor Basilica of the Brzozów parish church was received on November 8, 2017.

Uroczysta msza święta 21 października 2018 r. Od lewej: Metropolita Przemyski, ks. arcybiskup Adam Szal, Nuncjusz Apostolski w Polsce, ks. arcybiskup Salvatore Pennacchio, ks. arcybiskup Józef Michalik, Arcybiskup Senior Archidiecezji Przemyskiej

The solemn mass celebrated on October 21, 2018. From the left: the Metropolitan Archbishop of Przemyśl Adam Szal, Apostolic Nuncio in Poland, Archbishop Salvatore Pennacchio Archbishop Senior of the Archdiocese of Przemyśl Józef Michalik

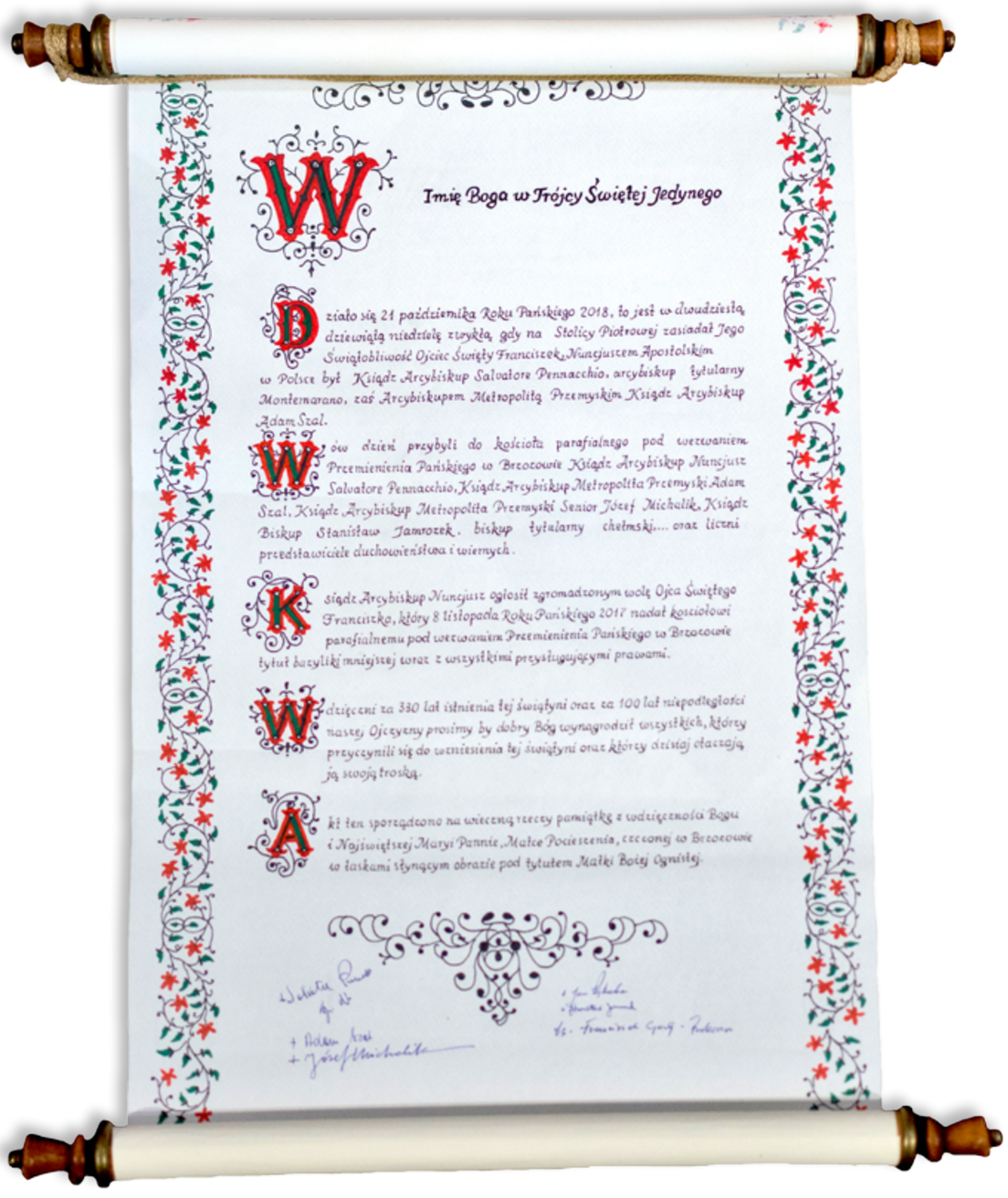

W Imię Boga w Trójcy Świętej Jedynego

Działo się 21 października Roku Pańskiego 2018, to jest w dwudziestą dziewiątą niedzielę zwykłą, gdy na Stolicy Piotrowej zasiadał Jego Świątobliwość Ojciec Święty Franciszek, Nuncjuszem Apostolskim w Polsce był Ksiądz Arcybiskup Salvatore Pennacchio, arcybiskup tytularny Montemarano, zaś Arcybiskupem Metropolitą Przemyskim Ksiądz Arcybiskup Adam Szal.

W ów dzień przybyli do kościoła parafialnego pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego w Brzozowie Ksiądz Arcybiskup Nuncjusz Salvatore Pennacchio, Ksiądz Arcybiskup Metropolita Przemyski Adam Szal, Ksiądz Arcybiskup Metropolita Przemyski Senior Józef Michalik, Ksiądz Biskup Stanisław Jamrozek, biskup tytularny chełmski.... oraz liczni przedstawiciele duchowieństwa i wiernych.

Ksiądz Arcybiskup Nuncjusz ogłosił zgromadzonym wolę Ojca Świętego Franciszka, który 8 listopada Roku Pańskiego 2017 nadał kościołowi parafialnemu pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego w Brzozowie tytuł bazyliki mniejszej wraz z wszystkimi przysługującymi prawami.

W dzięczeni za 330 lat istnienia tej świątyni oraz za 100 lat niepodległości naszej Ojczyzny prosimy by dobry Bóg wynagrodził wszystkich, którzy przyczynili się do wzniesienia tej świątyni oraz którzy dzisiaj otaczają ją swoją troską.

Akt ten sporządzono na wieczną rzeczy pamiątkę z wdzięcznością Bogu i Najświętszej Maryi Pannie, Matce Pocieszenia, czczonej w Brzozowie w łaskami słynącym obrazie pod tytułem Matki Bożej Ognistej.

Dokładnie tytuł Bazyliki Mniejszej brzozowskiej parafii nadano 8 listopada 2017 r.

Jak dotąd sześć takich kościołów znajdowało się na terenie archidiecezji przemyskiej i jako siódma dołącza do tego grona brzozowska Kolegiata. Nieprzypadkowo fundator i budowniczy brzozowskiego kościoła, Ksiądz Bartłomiej Misiałowicz oraz konsekrator świątyni, Biskup Jan Stanisław Zbąski, wybrali dla powstającej wówczas parafii tytuł Przemienienia Pańskiego. Świątynia w Brzozowie wszak od 330 lat jest świadkiem przemienienia i odrodzenia duchowego zarówno poszczególnych osób, jak i całej wspólnoty parafialnej i diecezjalnej - podkreślił podczas homilii Ksiądz Józef Trela - Wicekanclerz Kurii Metropolitarnej w Przemyślu.

So far, six such churches have been in the Przemyśl archdiocese, and the Collegiate Church in Brzozów joins as the seventh. It is no coincidence that the founder and builder of the church in Brzozów, Father Bartłomiej Misiałowicz and the consecrator of the temple, Bishop Jan Stanisław Zbąski, chose the title of the Transfiguration of the Lord for the parish being created at that time.

After all, the 330-year-old temple in Brzozów has witnessed the transformation and spiritual revival of individual people, the entire parish and diocesan community - emphasized Father Józef Trela - Deputy Chancellor of the Metropolitan Curia in Przemyśl during the homily, given in the celebration.

Uroczysta msza święta 21 października 2018 r.

The solemn mass celebrated on October 21, 2018

W dzień poprzedzający uroczystą mszę świętą podnoszącą kościół w Brzozowie do tytułu Bazyliki Mniejszej odbyła się konsekracja odnowionego ołtarza świątyni. Dokonał jej Metropolita Przemyski, Arcybiskup Adam Szal. W uroczystościach sobotnio-niedzielnych (20 i 21 października 2018 r.) udział wzięli między innymi: Zygmunt Błaż, Starosta Brzozowski, Janusz Draguła, Wicestarosta Brzozowski, Ewa Tabisz, Sekretarz Powiatu, Józef Rzepka, Burmistrz Brzozowa, Stanisław Pilszak i Dariusz Kamiński, Zastępcy Burmistrza Brzozowa, radni powiatowi, gminni, duchowni z archidiecezji przemyskiej, parafii powiatu brzozowskiego, poczty sztandarowe oraz licznie zebrani parafianie.

On the day preceding the solemn mass, the celebration of the raising the church in Brzozów to the title of Minor Basilica, the consecration of the renovated altar of the temple took place. The ceremony was conducted by the Metropolitan of Przemyśl, Archbishop Adam Szal. The Saturday-Sunday celebrations (October 20-21, 2018) were attended by, among others: Zygmunt Błaż, The District Foreman of Brzozów, Janusz Draguła, The Vice Foreman of the District, Ewa Tabisz, Secretary of the District, Józef Rzepka, Mayor of Brzozów, Stanisław Pilszak and Dariusz Kamiński, Deputy Mayors of Brzozów, district and local councillors, clergy from the Przemyśl archdiocese, region parishes, standard bearers, and numerous parishioners.

Uroczysta ceremonia konsekracji ołtarza, 20 października 2018 r.

The ceremony of the consecration of the altar on October 20, 2018

III.

Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, określając zasady ustanawiania bazylik wspomina, iż papieże obdarzają tym tytułem kościoły wyróżniające się wartością kulturową i duszpasterską, posiadające ściślejszy związek z katedrą Świętego Piotra w Watykanie. Tytuł Bazyliki Mniejszej łączy zatem w sposób szczególny tę świątynię z Wiecznym Miastem, z czterema Bazylikami Większymi, a także z osobą Ojca Świętego.

Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów stawia bazylikom wysokie wymagania. Słowo Boże winno być w nich przepowiadane z wielką starannością i głębią. Bazyliki Mniejsze powinny ponadto charakteryzować się dbałością o kult odpowiadający przepisom liturgicznym. Sprawowanie liturgii, a zwłaszcza Eucharystii, powinno być w nich wzorem dla innych kościołów, także pod względem czynnego uczestnictwa wiernych. Kościoły te jawią się jako ośrodki pulsujące aktywnym życiem duszpasterskim, z szerszą dostępnością do sakramentów. Z tej racji zobowiązane są do dysponowania większą ilością spowiedników. W bazylice nie może zabraknąć dobrze przygotowanej scholii cantorum, która swoim śpiewem i muzyką towarzyszyłaby wiernym podczas liturgii. Każdego roku należy celebrować święto Katedry Św. Piotra (22 lutego), uroczystość Świętych Apostołów Piotra i Pawła (29 czerwca) i rocznicę wyboru lub inauguracji papieża - dodał Ksiądz Józef Trela.

Ale poza obowiązkami, Bazylika Mniejsza cieszy się też określonymi przywilejami. Między innymi na szatach liturgicznych, chorągwiach i pieczęci bazyliki można umieścić znaki papieskie, czyli skrzyżowa-

The Congregation for Divine Worship and the Discipline of the Sacraments, establishing the principles for basilicas, mentions that popes give this title to churches with cultural and pastoral value, having a closer relationship with St. Peter's Cathedral in Vatican. Therefore, the title of the Minor Basilica uniquely connects this temple with the Eternal City, with the four Major Basilicas, and with the person of the Holy Father.

The Congregation for Divine Worship and the Discipline of the Sacraments places high demands on basilicas. The word of God should be preached in them with great care and depth. Minor Basilicas should also be characterized by caring for a cult that complies with liturgical regulations. The celebration of the liturgy, and especially the Eucharist, should be a model for other churches, also, in terms of the active participation of the faithful. These churches appear as centers pulsating with active pastoral life with wider access to the sacraments

For this reason, they are obliged to have more confessors. The basilica cannot miss a well-prepared Cantorum schola which would accompany the faithful during the liturgy with their singing and music. Every year, the feast of the Cathedral of Saint Peter (February 22), Ceremony of Saints Peter and Paul the Apostles (June 29) and the anniversary of the election or inauguration of the Pope - added Father Józef Trela.

But apart from the duties, the Minor Basilica also enjoys certain privileges. Among other things, on the vestures, flags and stamps of the basilica, papal signs, i.e. crossed keys can be used. Whereas on the

Uroczysta msza święta 21 października 2018 r.

The solemn mass celebrated on October 21, 2018

ne klucze. Natomiast na frontonie kościoła powinny znaleźć się symbole papieskie lub Stolicy Apostolskiej.

Myślę, że część zobowiązań już została realizowana. Tutaj niewiele trzeba dokładać, wystarczy kontynuacja dotychczasowych działań. Zresztą kiedyś mój osobisty sekretarz, św. pamięci Ksiądz Jan Strojek był proboszczem w Brzozowie i z radością słuchałem jego relacji o życiu w tutejszej parafii. Kolejne lata potwierdziły, że nie były to tylko słowa, ale i czyny, zarówno proboszczów zarządzających parafią, księży tu posługujących, jak i samych parafian - podsumował Arcybiskup Józef Michalik.

pediment of the church there should be symbols of the Pope or Holy See.

I think some of the commitments have already been fulfilled. There is not much to add here; just continue your current activities. Anyway, once my secretary, late, Father Jan Strojek, was a parish priest in Brzozów, and I was happy to hear his relations about life in the local parish. The following years confirmed that these were not just words, but also deeds, both of the priests managing this church, other priests serving here and the parishioners themselves - summarized Archbishop Józef Michalik.

Uroczysta msza święta 21 października 2018 r.

The solemn mass celebrated on October 21, 2018

PIĘKNO KOŚCIOŁA

CHURCH BEAUTY

Historia świątyni jest z pewnością pasjonująca, jednakże dopiero wkraczając przez pełne powagi, ciężkie wrota do jej zachwycającego wnętrza, możemy zrozumieć, dlaczego uchodzi ono za jedno z najpiękniejszych w regionie i kraju. Od pierwszego wejrzenia barokowy interior bazyliki ujmuje subtelną grą świateł i rytmem zdobiących ściany pilastrów, prowadząc wzrok wprost ku ołtarzowi głównemu, *templi sanctum sanctorum*, łączącemu szlachetne barwy złota i wina. Odzyskał je w ostatnich latach, w przeszłości był bowiem wielokrotnie remontowany, konserwowany i przemalowywany, w różnych zresztą kolorach i tonacjach.

Ołtarz główny, umieszczony na wysokim cokole, wypełnia całe prezbiterium, choć posiada tylko jedną kondygnację. Trzy kolumny z każdej strony, podkreślają, dzięki zastosowanym uskokom, treść centralnego obrazu. Jest nim przedstawienie Ukrzyżowania Chrystusa, z Matką Bożą, św. Marią Magdaleną i św. Janem Ewangelistą, wzorowane na dziele słynnego bolończyka Guido Reniego a wykonane w ostatniej ćwierci XVII w. Nad postaciami ze sceny Ukrzyżowania anioły podtrzymują chustę św. Weroniki, zaś w dolnej kondygnacji znajdują się figury świętych, patronujących Polsce, z odpowiednimi atrybutami.

Św. Wojciech, który zginął w czasie misji chrystianizacyjnej prowadzonej wśród pogańskich Prusów w 997 r., dzierży krzyż i wiosło, symbol swojego męczeństwa, bowiem zanim święty zginął od włóczni, został uderzony wiosłem w plecy. Św. Stanisław posiada laskę i popiersie Piotrowina, którego wg legendy wskrzesił z grobu, by dał świadectwo słowom Świętego na sądzie przed Bolesławem Śmiałym. Ostatecznie konflikt z tym władcą zakończył się śmiercią późniejszego świętego w 1079 r.

The temple's history is undoubtedly fascinating, but only when we enter through the massive gates to its delightful interior, can we understand why it is considered one of the most beautiful temples in the region and country. The baroque interior of the basilica draws attention from the first sight with a subtle play of light and the rhythm of the pilaster decorated walls, leading our eyes directly at the main altar, *templi sanctum sanctorum*, combining the noble colours of gold and wine. The church has regained its colours in recent years because it was repeatedly renovated, maintained and repainted, in various shades and colors.

The main altar, placed on a high pedestal, fills the entire presbytery, although it only has one floor. Three columns on each side emphasize, thanks to the faults used, the content of the central painting. It shows the Crucifixion of Christ, with the Mother of God, Saint Mary Magdalene, and Saint John the Evangelist. It is modelled on the work of the famous Bolognese artist Guido Reni and made in the last quarter of the 17th century. Over the figures from the Crucifixion scene, angels hold the veil of St. Veronica, while on the lower level, there are statues of saints patronizing Poland with their appropriate attributes.

St. Adalbert from Prague (St. Wojciech in Poland), who died during a Christianization mission conducted among pagan Prussians in 997, holds a cross and an oar, a symbol of his martyrdom because before the Saint was killed with a spear, he had been hit with an oar in the back. St. Stanisław has a cane and a bust of Piotrowin whom, according to a legend, he resurrected from his grave to testify the words of the Saint in the trial of the king Bolesław the Bold. Eventually, the conflict with this ruler ended with the death of a later saint in 1079.

Ołtarz główny

The main altar

IESVS
NAZARE
NVS REX
IVDÆORVM

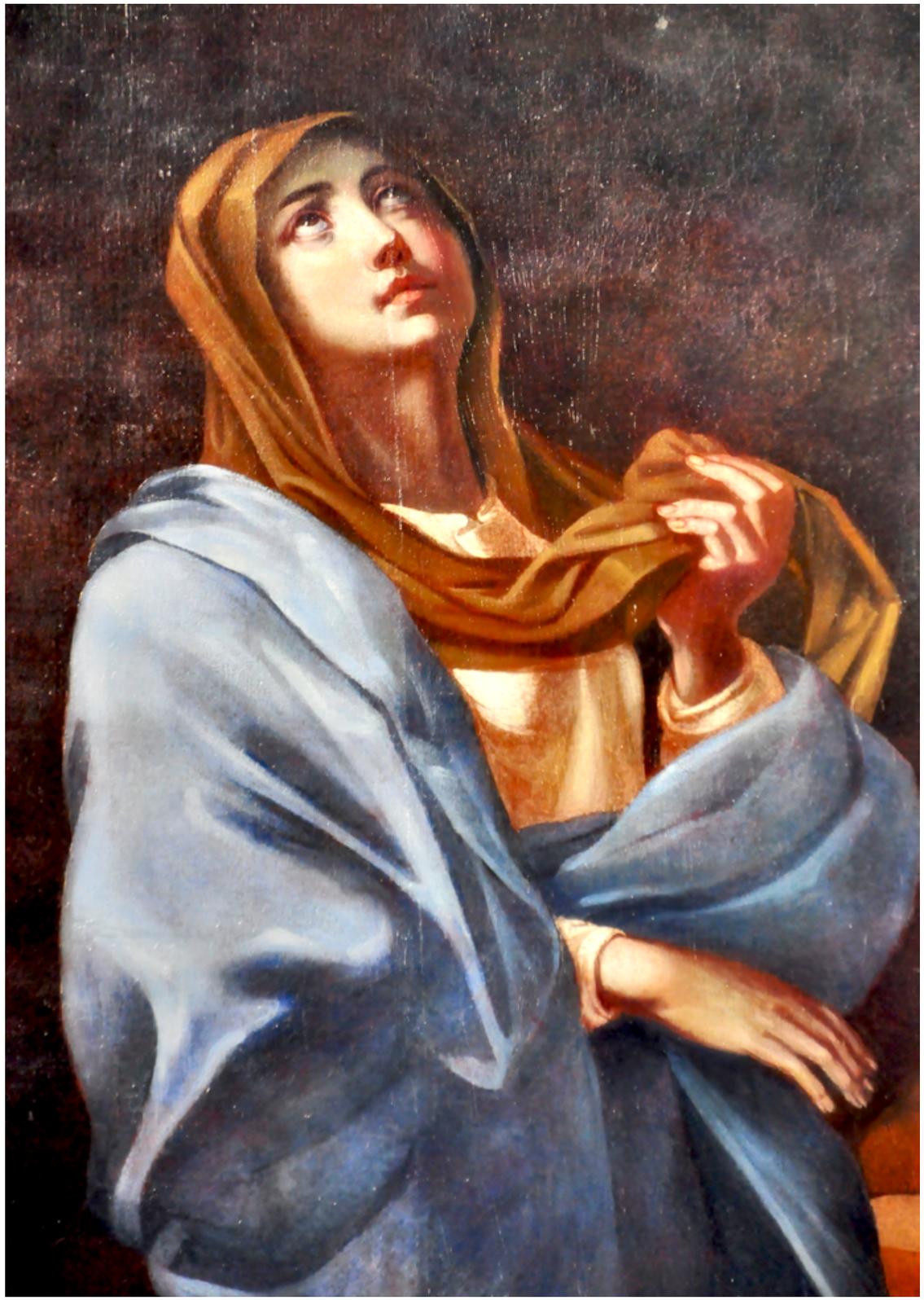

<< **Ukrzyżowanie - obraz w ołtarzu głównym.**
Powiększony fragment, przedstawiający Matkę Jezusa, ilustruje zmiany tonacji kolorystycznej, towarzyszące często renowacjom

The Crucifiction - the painting in the main altar.
The approximate fragment, depicting the Mother of Jesus, illustrates changes in the color tone, often accompanying renovations

Figura św. Stanisława >
w ołtarzu głównym,
po gruntownej renowacji

The statue of St. Stanisław
in the main altar, after a thorough renovation

Przemienienie Pańskie.
Rzeźbiarskie nawiązanie do wezwania kościoła w zwieńczeniu ołtarza głównego

The Transiguration of the Lord.
A sculptural reference to the church's dedication at the main altar's crown.

Kierując wzrok ku górze znajdziemy na zwieńczeniu ołtarza rzeźbiarskie nawiązanie do wezwania kościoła - Przemienienia Pańskiego. Zgodnie ze sceną znaną z Ewangelii, a umiejscowioną przez tradycję na górze Tabor, przedstawiono tu ukazującą się Apostołom centralną postać Chrystusa w obłokach, z Mojżeszem trzymającym tablicę z napisem: *Ego Sum Dominus Deus Tuus* oraz Eliaszem, dzierżącym miecz ognisty. Nad nimi znajduje się popiersie adrowango przez anioły Boga Ojca, z kulą ziemską i gołębica Ducha Świętego. Jak zaświadczają Ewangeliści, twarz Jezusa stała się promieniejąca a szaty lśniąco białe. Ukazali się Apostołom Mojżesz i Eliasz, z którymi Jezus rozmawiał a kulminacją sceny był głos z obłoków, który powiedział: *To jest mój Syn umiłowany, w którym mam upodobanie, Jego słuchajcie!*

Gazing up, we can find a sculptural reference to the church dedication, the Transfiguration of the Lord, at the crown of the altar. According to the scene known from the Gospel, and located by the tradition on Mount Tabor, here the central figure of Christ is presented to the apostles in the clouds, with Moses holding a plaque with the inscription: *Ego Sum Dominus Deus Tuus* and Elijah, wielding a fire sword. Above them is the bust of the God the Father with the globe, adored by the angels and a dove symbolizing the Holy Spirit. As evangelists testify, Jesus' face became radiant, and his apparel gleaming white. Moses and Elijah, whom Jesus spoke to, appeared to the Apostles, and the culmination of the scene was a voice from the clouds, which said: *This is my beloved Son in whom I am well pleased, follow Him!*

< Ołtarz główny.
Anioły podtrzymujące chustę św. Weroniki

The main altar.
The angels holding the veil of St. Veronica

<< Przemienienie Pańskie.
Postać Chrystusa

The Transiguration of the Lord.
The figure of Christ

< Święty Wojciech.
Figura w ołtarzu głównym

St. Adalbert.
The statue in the main altar

Na marginesie warto odnotować, że na tablicy dzierżonej przez Mojżesza, pod wspomnianym wyżej napisem, umieszczono dodatkowy: *Aedivicato A D 1701*. Data ta jednakże uważana jest za rok ukończenia ołtarza, bowiem skądinąd wiadomo, że był konsekrowany już w roku 1688, a więc razem z kościołem, nie był jednak wówczas najwyraźniej ukończony.

It is also worth noting that on the plaque wielded by Moses, under the inscription mentioned above, there was an additional one: *Aedivicato AD 1701*. This time, however, is considered to be the year of finishing the altar. As we know, the church was already consecrated in 1688 with the altar - so it apparently was not finished then.

<< Ołtarz główny.
Postać Boga Ojca
w scenie Przemienienia

The main altar.
The God the Father
in the scene
of Transfiguration

< Mojżesz
Figura w ołtarzu
głównym

Moses
The statue
in the main altar

Poniżej znajdują się figury Apostołów, którzy zgodnie z przekazem ewangelicznym byli świadkami sceny Przemienienia, każdy z nich posiada odpowiedni dla siebie atrybut. I tak św. Janowi towarzyszy orzeł (który wznosi się ponad to, co ludzkie), św. Piotr dzierży klucze (do Królestwa Niebieskiego) zaś atrybuty św. Jakuba Starszego to strój pielgrzymi, kapelusz, oraz laska. Jakub nie tylko bowiem jako pierwszy z Apostołów poniósł śmierć męczeńską ale był także pionierem podróży misyjnej, którą odbył do Hiszpanii i którą naśladują wszyscy pielgrzymujący do Santiago de Compostella, do jego grobu.

Ołtarz wypełniają liczne rzeźby aniołów, zarówno całopostaciowe, pogrążone w modlitwie, jak i bardziej frywolne putta, dziecięce główki ze skrzydłami, stanowiące kwintesencję estetyki baroku. Podobnie zresztą jak i wykorzystane w zdobieniach ornamenty chrząstkowo-małżowinowe oraz mięsiste girlandy z kwiatów i owoców ze wstęgami czy wreszcie liście akantu. Koniecznie trzeba także docenić snycerski artyzm tabernakulum, ozdobionego w partii cokołu płaskorzeźbami z wyobrażeniem czterech Ewangelistów z atrybu-

Tabernakulum

Tabernacle

Below the Christ, there are figures of the Apostles who, according to the Gospels source, witnessed the Transfiguration scene. Each apostle has their attribute. Saint John is accompanied by an eagle (which rises above everything human), St. Peter holds the keys (to the Kingdom of Heaven) The attribute of Saint Jacob the Elder is pilgrim attire, a hat, and walking stick. Jacob was the first of the Apostles to suffer martyrdom, but he was also a pioneer of the missionary journey. He made it to Spain; therefore, so many pilgrims follow his itinerary going to Santiago de Compostella where there is his grave.

Numerous sculptures of angels fill the main altar, both full-form, deep in prayer and more frivolous putti, children heads with wings, which are the quintessence of baroque aesthetics. Similarly, as well as cartilage-turbinate ornaments and succulent garlands of flowers and fruit with ribbons, and acanthus leaves used in the decorations. It is also necessary to appreciate the woodcarving artistry of the tabernacle, decorated in the pedestal with bas-reliefs depicting four Evangelists with their attributes and the Last Supper scene.

Ostatnia Wieczerza.
Scena w ołtarzu głównym

The Last Supper.
The scene in the main altar

tami i sceną Ostatniej Wieczerzy. Zostało ono wymienione po raz pierwszy w wizytacji biskupa Denhoffa w 1699 r., w której określono zresztą dokładnie rok jego powstania, na 1691.

Prezbiterium. W prezbiterium obok ołtarza głównego zwraca uwagę wspominany wyżej tron biskupi. Zasiadali w nim włodarze diecezji, gdy uczestniczyli w uroczystych celebrach i nabożeństwach, a czynili to jak wiemy w Brzozowie dość często. Na jego baldachimie, który jest zwieńczony wazonem z kwiatami, umieszczony jest herb Jastrzębiec. Pieczętował się nim biskupa Stanisław Sarnowski, fundator świątyni ale także biskup Kierski, pełniący posługę w Przemyślu w latach 1768-1783. Ten ostatni, ufundował stalle, w których zasiadali członkowie kapituły, konfesjonały oraz ławki, najpewniej więc i jego staraniem stanął tu okazały tron. Zdecydowanie bardziej odpowiada on zresztą rokokowej estetyce końca wieku XVIII niż wyważonemu jeszcze barokowi wieku XVII. Za czasów Kierskiego powstały także portale do zakrystii i skarbca oraz balustrady.

Ambona. Na filarze w nawie głównej znajduje się wyjątkowej urody ambona, o imponującej dekoracji snycerskiej, wymieniana w wizytacji Denhoffa z 1699 r. Jej korpus został podzielony kolumnami na wnęki, w których umieszczono polichromowane i złocone rzeźby, przedsta-

It was mentioned for the first time in the visitation report of Bishop Denhoff in 1699. In this document, the exact year of its creation was specified as 1691.

Presbytery. There is the episcopal throne mentioned above, which draws attention in the presbytery, next to the main altar. The rulers of the diocese sat in it quite often when they participated in solemn celebrations and services. On its canopy, which is crowned with a vase of flowers, the Jastrzębiec emblem (coat of arms) is placed.

It was sealed by Stanisław Sarnowski, the founder of the temple and bishop Kierski who served in Przemyśl in 1768-1783. The latter funded stalls in which members of the chapter used to sit, confessionals, and benches, and most likely, with his efforts, a magnificent throne stood there. It more closely corresponds to the rococo aesthetics of the late 18th century than the balanced 17th century baroque. During the time of Kierski, portals to the sacristy and treasury, as well as balustrades, were created.

Pulpit. There is the ambo (pulpit) placed on the pillar in the central nave. It is characterized by exceptional beauty, with impressive woodcarving decorations mentioned in the visitation report of Denhoff from 1699. Its body was divided with columns into niches, in which polychrome and gilded sculptures

Ambona.
Przedstawienie
Gołębicy Ducha św.

The Pulpit.
The Dove
of the Holy Spirit

wiające Chrystusa, czterech Ewangelistów, śś. Piotra i Pawła oraz scenę Niepokalanego Poczęcia Maryi. Wyżej znajdują się rzeźby świętych Joachima i Anny, rodziców Matki Bożej, z których wyrasta bujna wić winnej latorośli, przechodząca w zapiecek, ozdobiony medalionem Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Z kolei baldachim ambony zwieńczony jest ażurową latarnią z rzeźbą pelikana, karmiącego młode, nad którą umieszczono rzeźbę św. Michała Archanioła w rynsztunku rycerskim. Na tzw. podniebiu znajduje się przedstawienie Gołębicy Ducha Świętego. Całość uzupełniają bogate zdobienia motywami roślinnymi i główkami aniołów.

Zabytek, zdaniem badaczy dziejów sztuki, wykazuje wiele analogii z cenionymi za walory artystyczne i pochodzącymi z XVII w. ambonami w farach w Krośnie i Bieczu, kościele śś. Piotra i Pawła w Sandomierzu a nawet kościołach krakowskich - Mariackim i św. Józefa, jakkolwiek, ze wszystkich współczesnych, ambona brzozowska jest najbardziej rozbudowana pod względem ikonograficznym, najbardziej ozdobna i chyba najpiękniejsza. Jej dzisiejszy, kwitnący wygląd to wynik konserwacji prowadzonej w latach 1991-1992 oraz w 2018, kiedy to przywrócono jej pierwotną kolorystykę.

depicting Christ, four Evangelists, St. Peter, and Paul were placed as well as the scene of Mary's Immaculate Conception. Above, there are sculptures of saint Joachim and Anna, parents of the Mother of God, from whom grows a lush twig of vine branch, turning into an inglenook, decorated with a medallion of the Virgin Mary with the Child. The pulpit canopy is crowned with an openwork lantern with a sculpture of a pelican feeding the nestlings, above which a statue of St. Archangel Michael in knight gear is placed. On the so-called sub-heaven, there is a representation of the Holy Spirit dove. Lavish decorations with floral motifs and angel heads complement the ambo.

According to art history researchers, the monument shows many analogies with valued for their artistic worth and dating from the 17th century pulpits in the parish churches in Krosno and Biecz, the church of St. Peter and Paul in Sandomierz and even the Krakow churches - St. Mary and St. Joseph. However, of all the contemporary, the Brzozów pulpit is the most developed in terms of iconography, the most decorative and probably the most beautiful. Its today's flourishing appearance is the result of maintenance carried out in 1991-1992 and in 2018 when its original color was restored.

Matka Boża Ognista i jej kaplica. W kościele brzozowskim, choć nosi on wezwanie Przemienienia Pańskiego, dominował zawsze kult maryjny. Zapewne nie bez wpływu na ten fakt pozostawało sąsiednie sanktuarium w Starej Wsi, ale już w XVII a zwłaszcza w XVIII w. wielu pielgrzymów odwiedzało właśnie Matkę Boska Ognistą czy modliło się przed obrazem Matki Boskiej Różańcowej.

Obraz Matki Bożej Ognistej, który jak wspominaliśmy wyżej, został wg tradycji odnaleziony w zgliszczach drewnianego kościoła po najeździe oddziałów Rakoczego w marcu 1657 r., cieszył się opinią posiadającego niezwykłe właściwości. Znalazł się w nowym, konsekrowanym w 1688 r. kościele (co potwierdza informacja z 1692 r.), a 12 sierpnia 1758 został uroczyście wprowadzony do specjalnej, dedykowanej mu kaplicy przez biskupa Wacława Sierakowskiego. W stulecie tej uroczystości, 12 sierpnia 1858 r. obraz został ukoronowany koroną biskupią przez kanonika katedralnego ks. Józefa Ziemiańskiego, pochodzącego zresztą z Brzozowa..

W relacji z tego wydarzenia, ks. Antoni Załuski, ówczesny proboszcz w Brzozowie, zamieścił pieśń *Do Najświętszej Marii Panny Brzozowskiej Ognistej*, nie podając niestety ani jej autora ani czasu powstania:

Witaj Mario Panno cudowna
Pociesz Twe dzieci, Matko duchowna
Pociesz Maryjo, Matko jedyna
Matko Najświętsza dobrocią słynna.

Kto się w opiekę Twoją oddaje
ten też od Ciebie wsparcia doznaje;
Twoja obrona ciągle Go strzeże,
Twoja opieka pod skrzydła bierze.

Pocieszycielko, Obronicielko!
Nasza Ucieczko, Słodkości wielka!
Ty nas pocieszasz aż do ostatka,
Tulisz do swego łona jak Matka.

Zwanaś Ognistą w tym tu Kościele
Słyniesz w Brzozowie cudami wiele,
Boś po spaleniu Domu Bożego,
Panią obrazu niespalonego.

Tyś zwyciężyła płomień ognisty,
Obraz Twój z ognia; wyszedł przeczysty
Imię Twe Mario cudami słynie,
Tyś nam pociechą w każdej godzinie.

Our Lady of Fire and the chapel. Although the Brzozów church is dedicated to the Transfiguration of the Lord, the Marian cult has always dominated here. The neighboring sanctuary in Stara Wieś must have influenced it. Already in the 17th and especially in the 18th century, many pilgrims visited the Our Lady of Fire and prayed in front of the painting of Our Lady of the Rosary.

The painting of Our Lady of Fire, which, as mentioned above, was according to a legend, found in the ruins of a wooden church after the invasion of Rákóczi's troops in March 1657, was thought to have extraordinary properties. The painting was placed in the new church consecrated in 1688 (which is confirmed by information from 1692). On August 12, 1758, the image was solemnly introduced into a special chapel dedicated to Our Lady of Fire by bishop Wacław Sierakowski. On the anniversary of this ceremony, on August 12, 1858, the painting was crowned with a bishop's crown by the cathedral canon priest, Fr. Józef Ziemiański, also from Brzozów.

In the account of this event, Fr. Antoni Załuski, then a parish priest in Brzozów presented a song to the Blessed Virgin Mary of Fire, unfortunately not giving either its author or the time of creation.:

Salve Mary, miraculous Lady,
Comfort your children, spiritual Mother
Comfort, Mary, the only Mother
Holy goodness famous Mother.

Who gives himself in Your protection
Also receives support from You;
Your defense guards him,
Your care takes him under the wings.

Comforter, Defender!
Our Escape, Great Sweetness!
You comfort us to the last,
Cuddle to your womb like a Mother.

Called Fiery in this church here
You are famous for many miracles in Brzozów,
Cause after burning the house of God,
You are the Lady of the unburned painting.

You have conquered the flame of fire
Your image came clean from fire
Your name, Mary, for miracles is famous
You are our comfort in every hour.

Ołtarz w kaplicy Matki Bożej Ognistej

Altar in the chapel of Our Lady of Fire

Niewiast Królowo z wszystkich wybrana
Bogu za Matkę i nam nadana.
Bo Cię Bóg przejrzał, wybrał śród wiela
Dla cnót Twych zasług i Zbawiciela.

Panno Królowo niebios i ziemi
Nam też dopomóż również z Świętymi,
Odnieść zwycięstwo nad ciał płomieniem,
Który nas pali roznamiętnieniem.

Wieniec z serc naszych upleść Ci chcemy
Podać Koronę z cnót też pragniemy,
Pani dopomóż jaśnieć cnót wonią
Koron się dobić wiary też bronią.

Ratuj nas ratuj Matko jedyna
Matko Najświętsza cudami słynna,
Ratuj grzeszników, pokutujących
Z grzechów się swoich spowiadających.

A tak gdy przyjdzie śmierci godzina,
Będziem mieć łaskę Twojego Syna,
Pójdziem do nieba i tam w radości
Weźmiem koronę wśród szczęśliwości.

Queen of women chosen from all,
Destined as Mother for God and for us,
Cause God saw You, he chose You from many
For your and Savior's virtues and merits.

Virgin Queen of heaven and earth
Help us also with the Saints,
To win over our bodies' flames,
Which burn us with passion.

We want to make a wreath of our hearts.
And to give You the crown of virtues,
Lady, help us shine with the scent of virtues
And receive the crown of faith.

Save us, save us, the only Mother,
The Holy Mother famous for miracles,
Save sinners, who repent,
Confessing their sins.

And when the time of death comes,
We will have the grace of your Son,
We will go to heaven and there, with joy,
We will take the crown among happiness.

Ważnym czynnikiem warunkującym wzrost kultu miejscowego sanktuarium był dekret Prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego, wydany 25 maja 1965 r., w którym nadano uroczysty odpust ku czci Matki Bożej Ognistej. W dokumencie czytamy, iż ma być on obchodzony 31 maja, w święto Królowej Świata. Tradycyjnie już w kolegiacie brzozowskiej odpust ten obchodzony jest w ostatnią niedzielę maja.

Brzozowski obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem i św. Janem Chrzcicielem, nazywany Matką Bożą Ognistą — o wymiarach 900 X 750 mm, namalowany na płótnie, datowany jest najczęściej na I poł. XVII w., jakkolwiek niektórzy badacze umieszczają czas jego powstania jeszcze w wieku XVI. Na głowie Marii znajduje się złota korona z 1858 r., ufundowana przez parafian. Przydane postaciom sukienki srebrne i złocone, mają ornament roślinny, zaś brzeg płaszcza Najświętszej Panny dodatkowo ozdobiono drogimi kamieniami.

Obraz należy do typu przedstawień Matki Bożej ze śpiącym Dzieciątkiem, jego treścią jest Matka Boża adorująca śpiącego Jezusa - z rękami złożonymi do modlitwy i pochyloną nad Synem głową. Towarzyszy im św. Jan Chrzciciel, także ukazany jako starsze dziecko, który w lewej ręce dzierży gałązkę z kwiatem róży, a prawą czyni gest milczenia, przykładając do ust palec wska-

It was the decree of the Primate of Poland, Cardinal Stefan Wyszyński, which was an important factor in the growth of the local sanctuary cult. In the decree issued on May 25, 1965, solemn indulgence was granted in honor of Our Lady of Fire. The document reads that it is to be celebrated on May 31, the feast of the Queen of the World. Traditionally indulgence in the collegiate church in Brzozów falls on the last Sunday of May.

The Brzozów painting of the Mother of God with the Child and Saint John the Baptist, called Our Lady of Fire, has dimensions 900 x 750 mm. It is painted on canvas, dated most often in the first half of the 17th century, although some researchers placed the time of its creation back in the 16th century. There is a golden crown on Mary's head, derived from 1858, funded by parishioners. Silver and gold-plated dresses added to the characters have floral ornaments, while the edge of the Virgin's coat is additionally adorned with precious stones.

The painting belongs to the type of depictions of the Mother of God with a sleeping Baby; its content is the Mother of God adoring the asleep Jesus, with her hands folded in prayer and head bowed over her Son. St. John the Baptist accompanies them, also shown as an older child who holds a branch with a rose flower in his left hand and makes the silence gesture with his right fin-

zujący. Głowy Najświętszej Maryi Panny i Jezusa otaczają wąskie nimby - aureole świętości, natomiast nimb św. Jana przyjmuje postać koła zawieszonego nad jego głową. Ciekawym motywem jest okno, za postacią Marii, przez które podejrzeć można symboliczny pejzaż.

Jak pisze ks. Jan Woźniak w pracy *Kult obrazu Matki Bożej Ognistej w Brzozowie*: *w wydarzeniu tym, mimo uroczystego spokoju, wyczuwa się coś niepokojącego. Jan*

ger. The heads of the Virgin Mary and Jesus are surrounded by small nimbus - halos of holiness, while the aura of St. John takes the form of a circle suspended above his head. The window also has an intriguing motif; it is placed behind the figure of Mary and through it, we can see a symbolic landscape.

Fr. Jan Woźniak in *The cult of the image of Our Lady of Fire in Brzozów*, writes: *in this event, despite the solemn calm, something disturbing can be felt.*

Obraz Matki Bożej Ognistej

The image of Our Lady of Fire

trzyma palec przy ustach w sposób nakazujący milczenie. Gest ten może znaczyć, iż nie należy teraz przerywać snu Jezusowi, bo czeka Go w przyszłości wiele cierpienia. Na taką interpretację może wskazywać trzymana przez św. Jana czerwona róża — która symbolizuje przyszłą mękę Chrystusa.

Odwołanie do postaci Jana Chrzciciela jest tu czytelne, bowiem to on, jako poprzednik Chrystusa, przygotował Mu drogę.

Inspiracji dla tego dzieła poszukują badacze w sztuce włoskiej (Fra Filippo Lippi czy Giovainni Bellini), inni jednakże wskazują, że sposób ujęcia zdradza raczej wpływy niderlandzkie, bardziej stonowane kolorystycznie.

Po bokach nastawy ołtarza znajdują się rzeźby św. Rafała i św. Gabriela, a na zasuwie obraz Matki Bożej Niepokalanie Poczętej, wykonany w 1756 r. Na ścianie naprzeciw ołtarza, nad wejściem do kaplicy, ok. 1900 r. wykonano fresk przedstawiający scenę znalezienia obrazu Matki Boskiej Ognistej w zgliszczach poprzedniego, drewnianego kościoła.

Matka Boska Różańcowa. Drugim obrazem, cieszącym się sławą niezwykłego, jest obraz Matki Boskiej Różańcowej, umieszczony w polu głównym prawego ołtarza bocznego w południowej kaplicy transeptowej. Ten przepiękny, wspaniale odnowiony (w 2000 r. oraz 2018 r.) ołtarz ufundowali bliżej nam nie znani miejscowi obywatele - Wojciech Chmielewski i Maciej Bielawski.

Datowany jest na wiek XVII, być może wykonano go współcześnie z ołtarzem, a więc ok. 1677 r. Przez długie lata słynął łaskami, o czym świadczyły liczne wota wiszące na ścianach. W 1736 r. postacie Madonny i Dzieciątka zostały prawie całkowicie pokryte srebrnymi sukienkami, otrzymały także od parafian brzozowskich wykonane ze srebra i pozłacane korony. Dbający o rozwój kultu maryjnego biskup Sierakowski wydał specjalny dekret, w którym nakazał kapelanowi brzozowskiego Bractwa Różańcowego założenie odrębnej księgi i notowanie wszelkich łaski doświadczonych przez wiernych przy tym ołtarzu. Miały się w niej znaleźć także dawne łaski, opisane na podstawie zeznań wiernych i świadków oraz zanotowane ze srebrnych tablic wotywnych, wiszących przy ołtarzu.

John holds his finger to his lips in a way that dictates silence. This gesture may mean that Jesus should not be woken now because he will suffer a lot in the future. This interpretation can be indicated by St John's red rose which symbolizes Christ's future passion.

The reference to the figure of John the Baptist is quire clear here, because he, as the predecessor of Christ, prepared His path.

Inspiration for this work is sought by researchers in Italian art (Filippo Lippi or Giovanni Bellini), although others indicate that the approach is rather revealing Dutch influences, more softened in colour.

On the sides of the altar there are the sculptures of St. Rafael and St Gabriel. On the latch, there is a picture of Our Lady of the Immaculate Conception, made in 1756. There is also a fresco on the wall opposite the altar, above the entrance to the chapel. Painted around the year 1900, it depicts the scene of finding a picture of Our Lady of Fire in the ruins of the previous wooden church.

Our Lady of the Rosary. The second image of Mother of God, enjoying the unusual fame, is the image of Our Lady of the Rosary. It is placed in the main field of the right side altar in the southern transept chapel. This beautiful, wonderfully renovated (in 2000 and 2018) altar was funded by local citizens we do not know much of - Wojciech Chmielewski and Maciej Bielawski.

The painting, dated to the 17th century, perhaps was made contemporarily with the altar so around 1677. For many years it was famous for granting favors, as evidenced by numerous votive offerings hanging on the walls. In 1736, the figures of Madonna and Child were almost completely covered with silver dresses with silver and gold-plated crowns received from parishioners from Brzozów. Caring for the development of Mary's cult, bishop Sierakowski issued a special decree in which he ordered the chaplain of the Rosary Brotherhood in Brzozów to start a separate book and to record all the favors experienced by the faithful at this altar. New and old graces were to be included, described on the basis of testimonies of the faithful and witnesses, and recorded from silver votive plaques hanging by the altar.

Obraz znajduje się w wyjątkowo bogato zdobionej misterną dekoracją snycerską ramie, którą u szczytu wieńczy postać Boga Ojca. Z kolei i obraz i rama umieszczone zostały w szerokim obramieniu w postaci drzewa Jessego, które stanowi tradycyjne dla sztuki sakralnej ikonograficzne przedstawienie drzewa genealogicznego Jezusa. Podstawą jest leżąca postać patriarchy Jessego - ojca Dawida, z której to postaci wyrasta drzewo, a w jego gałęziach, umieszczane są wizerunki przodków Jezusa. W drzewie brzozowskim mamy dwanaście postaci starotestamentowych królów żydowskich, zaś na szczycie, zgodnie z tradycją, umieszczono postać Marii z Dzieciątkiem. Ujęta jest także po królewsku - w koronie i z berłem. Warto nadmienić, że drzewo Jessego było obecne już w sztuce gotyku, m.in. w słynnych katedrach w Chartres czy Amiens, zaś w XVII w. znalazło się w sąsiednich kościołach o wysokich walorach artystycznych, choćby w Bieczu, Sandomierzu czy Starym Sączu. Popularność tego motywu w XVII w. wiązała się m.in. z propagowaniem tematu Niepokalanego Poczęcia.

The painting is in an exceptionally rich frame with intricate woodcarving decorations. The structure is crowned at the top by the figure of God the Father. The picture and frame were placed in a wide framework in the form of the Jesse Tree, which is a traditional for sacred art iconographic representation of Jesus' family tree. The base is the lying figure of Patriarch Jesse - Father of David, from whom the tree grows, and in its branches are placed images of the ancestors of Jesus. In the Brzozów tree, we have twelve Old Testament figures of Jewish kings, and on the top, according to the tradition, the sculpture of Mary with the Child was placed. She is also captured royally - in the crown and with the scepter. It is worth mentioning that Jesse's tree was already present in the art of Gothic, including the famous cathedrals in Chartres or Amiens. We can find similar monuments from the 17th century in neighboring churches known for high artistic value: in Biecz, Sandomierz, or Stary Sącz. This motif, popular in the 17th century, was related to the particular popularization of the Immaculate Conception theme.

Ołtarz w kaplicy Matki Bożej Różańcowej. Drzewo Jessego - zwieńczenie

Altar in the chapel of Our Lady of Rosary. The Jesse Tree's top

<< Ołtarz w kaplicy Matki Bożej Różańcowej

Altar in the chapel of Our Lady of Rosary

Ołtarz w kaplicy Matki Bożej Różańcowej. >>
Figura św. Kazimierza

Altar in the chapel of Our Lady of Rosary.
The statue of St. Casimir

W drzewo Jessego wkomponowano niespodziewanie rzeźby św. Dominika i św. Katarzyny Sieneńskiej, złocone, podobnie jak i inne figury obramienia ale nieco nieprzystające do całości tematycznie - stąd hipoteza, że pochodzą one z innego, nie zachowanego już dziś ołtarza. Oryginalnie umieszczono tu natomiast znacznie większe i znacznie bardziej adekwatne do rozmiarów ołtarza postacie św. Jana Ewangelisty i św. Kazimierza, które rozmieszczono na jego flankach.

Cenna kompozycja rzeźbiarska, bogato dekorowana złotem, znajduje się także w predelii ołtarza, Jest to figurka Matki Bożej z Dzieciątkiem, adorowana przez anioły i spoczywająca na bukiecie kwiatów (zapewne tulipanów). Z kolei antepedium, także drewniane, pochodzące z ok. 1700 r. przedstawia płaskorzeźby św. Franciszka z Asyżu i św. Dominika. W zwieńczeniu zaś znajduje się obraz Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, współczesny ołtarzowi.

Na zasuwie znajduje się XVII-wieczny obraz św. Dominika przy Matce Bożej z Dzieciątkiem wśród aniołów. Przedstawia patrona z różańcem i specyficznym atrybutem założyciela Zakonu Kaznodziejskiego - psem z pochodnią w pysku. Stanowi on nawiązanie do legendy o śnie matki św. Dominika. Pies z pochodnią to zapowiedź roli dominikanów w wiernym niesieniu światła Ewangelii.

Unexpectedly, the sculptures of St. Dominic and Saint Catherine from Siena were incorporated in Jesse's Tree. Their figures were slightly incompatible with the whole framework thematically. Hence the hypothesis that they come from another altar, not preserved till today. There were, however, much larger and much more adequate to the size of the altar figures of St. John the Evangelist and Saint Casimir (Kazimierz), located on the flanks of this altar.

A valuable sculptural composition, richly decorated with gold, can also be found in the altar predella. It is a figurine of the Mother of God with a Child, adored by angels and resting on a bouquet (probably tulips). The frontal, also wooden, from around 1700 presents the reliefs of St. Francis of Assisi and Saint Dominic. The crowning is the image of the Visitation of the Blessed Virgin Mary, contemporary to the altar.

On the valve, there is a 17th-century painting of St. Dominic and the Mother of God with the Child, among angels. It depicts a patron with a rosary and a specific attribute of the founder of the Order of Preachers - a dog with a torch in its mouth. It is a reference to the legend of the Dominic's mother's dream. The dog with a torch is a preview of the Dominican role in faithfully carrying the light of the Gospel.

Ołtarz w kaplicy Matki Bożej Różańcowej.
Antepedium

Altar in the chapel of Our Lady of Rosary.
The frontal

Święta Anna Samotrzecia. Kolejne przedstawienie o tematyce związanej z Matką Bożą znajduje się w przeciwległej nawie, w północnej (lewej) kaplicy transeptowej. Ołtarz św. Anny powstał ok. 1677 r. a ufundowała go dla swojej patronki Anna Paszkowicowa (Pasakowiczowa), poniekąd zaocznie, bowiem odpowiedniego zapisu dokonała w testamencie (a zm. w 1671 r.). W jego polu głównym znajduje się piękny i cenny obraz św. Anny Samotrzeć (a więc z Marią i Dzieciątkiem), autorstwa prawdopodobnie Franciszka Lekszyckiego, bernardyna z Krakowa, pracującego także m.in. w słynnych kościołach tego zgromadzenia w Leżajsku, na Stradomiu w Krakowie czy w Przeworsku, a także w Kalwarii Zebrzydowskiej.

Ściślej mówiąc postaci na obrazie jest więcej - obok św. Anny, Marii i Dzieciątka Jezus, znajdziemy tu także małego św. Jana Chrzciciela oraz św. Józefa. To postacie w strefie ziemskiej, w strefie niebieskiej artysta umieścił postać Boga Ojca z kulą ziemską, gołębicę Ducha Świętego oraz chór muzykujących i śpiewających aniołków. Sfera pośrednia to inna grupa muzykujących aniołów, za którą znajduje się trudny do identyfikacji pejzaż.

Warto zwrócić uwagę, że św. Anna przedstawiona jest z otwartą książką, symbolizującą jako atrybut jej mądrość, zaś św. Jan z barankiem symbolizującym Chrystusa i banderolą z napisem *Ecce Agnus Dei* (Oto Baranek Boży). Ciekawym rekwizytem jest także kołyska obok św. Anny, bujana przez aniołka, uważana za symbol narodzenia i pogodnego dzieciństwa Chrystusa. Postacie Marii i Anny posiadają srebrne sukienki, pochodzące z pocz. XVIII w.

Badacze sztuki dość zgodnie uważają właśnie ten obraz za najpełniejsze artystycznie dzieło malarskie w brzozowskiej bazylice, zwłaszcza w odniesieniu do układu postaci i jakości samej kompozycji, wykorzystującej w tle ujmujący pejzaż. Nic w tym zresztą dziwnego, Franciszek Lekszycki uchodzi bowiem bowiem za jednego z wiodących polskich malarzy religijnych epoki baroku. Gruntownie wykształcony pozostawał pod wpływem twórczości mistrzów flamandzkich, takich jak van Dyck i Rubens. Pod ich wpływem stosował charakterystyczną tonację barwną - pasteli o subtelnych odcieniach, co daje wrażenie

Saint Anna with Virgin and Child. Another Another depiction of the Mother of God is in the opposite nave, in the northern (left) transept chapel. St. Anna's altar was created around 1677 and was funded by Anna Paszkowicowa (Pasakowiczowa) for her saint patron after she made an appropriate entry in her will (she died in 1671). There is a valuable painting of St. Anna with Mary and Baby Jesus (in Polish tradition such a scene is called Samotrzecia - only three). The probable author of the painting is Franciszek Lekszycki, a Bernardine from Krakow, also working, among others, in the famous churches of this congregation in Leżajsk, Stradom in Krakow or Przeworsk, as well as in Kalwaria Zebrzydowska.

To be more specific, there are more than three characters in the picture. Next to St. Anna, Mary, and Baby Jesus, you can also find a little St. John the Baptist and St. Joseph. They all are in the earth sphere; in the heaven sphere, in turn, the artist placed the figure of God the Father with the globe, a dove of the Holy Spirit, and a choir of angels, playing music and singing. In the middle sphere there is another group of angels and behind them there is a landscape challenging to identify.

It is worth noting that St. Anna is presented with an open book which is as an attribute to her wisdom, while St. John with the lamb symbolizing Christ and the flag with the inscription *Ecce Agnus Dei* (Here is the Lamb of God). An interesting prop is also the cradle next to St. Anna, rocked by an angel, considered a symbol of the birth and serene childhood of Christ. The figures of Maria and Anna have silver dresses from the early 18th century.

Art researchers quite unanimously consider this painting the most artistically complete masterpiece in Basilica, especially concerning the form and the quality of the composition, using a captivating landscape in the background. No wonder, Franciszek Lekszycki is regarded as one of the leading Polish religious painters of the Baroque era. Thoroughly educated, he was influenced by the work of Flemish masters such as Van Dyck and Rubens. Under their influence, he used a characteristic colour tones - pastels with subtle

dzieła stonowanego, nawet nieco przygaszonego, ale przez to skłaniającego do refleksji i kontemplacji, jakże właściwych dla tematyki religijnej. Zwrócono także uwagę na konsekwentne stosowanie przez artystę podobnego typu kobiecej twarzy, pełnej subtelności, zapewne inspirowane postaciami van Dycka.

Franciszek Lekszycki zmarł w Grodnie w 1668 r., a więc kilka lat wcześniej nim rozpoczęto prace przy brzozowskim kościele. Obraz musiał zatem powstać wcześniej, niż sam ołtarz. Nie wiemy nic o okolicznościach stworzenia tego dzieła, jakkolwiek autorstwo Lekszyckiego nie jest poddawane w wątpliwość. Istnieje przypuszczenie, że obraz znajdował się w pałacu biskupim i stąd trafił do tworzonego z funduszy pozostawionych w testamencie przez Paszkiewicową ołtarza.

Dodajmy, że w zwieńczeniu ołtarza znajduje się niewielki, owalny obraz przedstawiający św. Jana Chrzciciela a na flankach figury św. Jana Chrzciciela i Zachariasza.

shades, which give the impression of being softened or even slightly subdued, but thus prompting reflection and contemplation, so specific to religious themes. Attention was also paid to the artist's consistent use of a similar type of a subtle female face, probably inspired by van Dyck's characters.

Lekszycki died in Grodno in 1668, a few years before the work on the church in Brzozów began. The painting must have been created earlier than the altar itself. We know nothing about the circumstances of its creation; however, Lekszycki's authorship is not questioned. There is a speculation that the painting was exposed first in the episcopal palace.

Then it went to the church and into the altar created from the funds left in the will by Paszkowicowa. It is worth adding that there is a small, oval picture of St. John the Baptist in the crown of the altar, and on the flanks, there are statues of St. John the Baptist and Zacharias.

<< Ołtarz w kaplicy Św. Anny

Altar in the chapel of St. Anna

Ołtarz w kaplicy Św. Anny.
Figura św. Jana Chrzciciela

Altar in the chapel of Our Lady of Rosary.
The statue of St. John Baptist

Obok ołtarza św. Anny znajduje się **chrzcielnica**, datowana na przełom XVII i XVIII w., wymieniana w wizytacji biskupa Sierakowskiego z 1745 r. Składa się z puklowanej podstawy z czarnego marmuru i drewnianej ażurowej nakrywy, zwieńczonej sceną chrztu Chrystusa.

Next to the St. Anna's altar, there is a **baptismal font**, dated to the turn of the 17th and 18th centuries, mentioned in the visitation report of bishop Sierakowski from 1745. It consists of a knotted base of black marble and a wooden openwork cover crowned with the scene of the baptism of Christ.

Chrzcielnica ze sceną chrztu Chrystusa

The baptismal font, with the scene of the batism of Christ

Ołtarz Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny to kolejny dowód wyjątkowego nabożeństwa brzozowian do Matki Boskiej. Znajduje się on w zakończeniu południowej nawy bocznej. Skromniejszy od poprzednich, flankowany jest dwoma parami złoconych kolumn korynckich, do czego nawiązuje złocenie na wieńczącym je tympanonie i złocenie rokokowych ram zajmującego centralne miejsce obrazu. Przedstawiona jest na nim scena Zwiastowania, ukazana zgodnie z tradycją. Maryja odwraca się od klęcznika do Archanioła Gabriela, nad którym unosi się gołębica Ducha Świętego i aniołki wśród obłoków. Obraz, odnowiony w ostatnich latach, w XVIII w. miał także srebrne sukienki, których jednak już nie przywrócono.

W zwieńczeniu umieszczone zostały rzeźbione postacie św. Pawła, św. Wawrzyńca i św. Jana Chrzciciela. Św. Paweł dzierży miecz (atrybut wskazujący na to, że został ścięty) oraz księgę (symbol umiłowania Słowa Bożego a zarazem wkładu w naukę chrześcijańską), św. Wawrzyniec stoi z palmą męczeńską i rusztem (kratą), na której poniósł śmierć, zaś św. Jan Chrzciciel ukazany został z krzyżem.

Na zasuwie znajduje się barokowy obraz adoracji Matki Bożej przez św. Antoniego Padewskiego z początku XIX w.

The altar of the Annunciation of the Blessed Virgin Mary is another proof of the exceptional devotion of Brzozów citizens to the Mother of God. It is located at the end of the southern aisle. It is more modest than the previous ones. It is flanked by two pairs of gilded Corinthian columns, to which refers the gilding on the tympanum crowning them and the gilding of the rococo frame in the central part of the painting. It presents the scene of the Annunciation, shown in a traditional way. Mary turns from the kneeler to the Archangel Gabriel, above whom the dove of the Holy Spirit and angels hover in the clouds. The figures in the painting, renovated in recent years, also had silver dresses in the 18th century, which were not restored. Sculpted figures of St. Paul, St. Lawrence, and St. John the Baptist are located in the altar crowning. St. Paul holds a sword (an attribute indicating that he was beheaded) and a book (a symbol of love for the Word of God and also his contribution to Christian teaching). St. Lawrence stands with a martyr's palm and a gride (grate), on which he died, and St. John the Baptist was shown with a cross.

On the valve, there is a baroque style painting of the adoration of the Mother of God by St. Anthony from Padua, from the beginning of the 19th century.

Ołtarz Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny

Altar of the Annunciation of the Blessed Virgin Mary

Ołtarz św. Józefa z Dzieciątkiem. Po przeciwnej stronie ołtarza Zwiastowania, w zakończeniu północnej nawy bocznej, obok wejścia na chór, znajduje się bliźniaczy ołtarz św. Józefa z Dzieciątkiem. Jego pole centralne zajmuje przedstawienie św. Józefa trzymającego w prawej ręce lilię i prowadzącego za rękę małego Jezusa. Na zwieńczeniu zaś umieszczono figury św. Piotra (z księgą i kluczami), św. Łukasza Ewangelistę oraz św. Bartłomieja, dzierżącego symbole swojego męczeństwa: zdartą skórę, zakrzywiony nóż i głowę. Zanim bowiem św. Bartłomiej został ścięty, obdarto go żywcem ze skóry.

Na zasłonie umieszczony jest XIX-wieczny obraz wyobrażający św. Walentego.

Altar dedicated to St. Joseph and the Child. Opposite the altar of the Annunciation, there is the twin altar of St. Joseph and the Child. It is located at the end of the northern aisle, next to the entrance to the choir. Its central area is occupied by the scene of St. Joseph, holding a lily in his right hand and leading the little Jesus by the hand. In the crowning, we can find sculptures of St. Peter (with a book and keys), St. Luke the Evangelist, and St. Bartholomew, holding the symbols of his martyrdom: torn skin, a curved knife, and a head. As before Bartholomew was beheaded, he had been skinned alive.

On the curtain there is 19th century painting of St. Valentine.

Kaplica >>
św. Wincentego
a Paulo

Chapel of
St. Vincent de Paul

Kaplica św. Wincentego a Paulo. Po przeciwnej stronie kaplicy Matki Bożej Ognistej, a więc od południa, znajduje się bliźniacza kaplica, z identycznym niemal w formie ołtarzem Najświętszego Serca Jezusowego. O ile jednak ołtarz Matki Bożej Ognistej cechuje się żywą, płomienistą niemal barwą, o tyle ołtarz w tej kaplicy utrzymany jest w białej, stonowanej kolorystyce. Biały kolor ołtarza, w połączeniu z bogatym złoceniem sprawia wrażenie lekkości, wywołując radosny i pogodny nastrój w kaplicy.

Powstała ona pw. św. Wincentego a Paulo i dedykowana była sprowadzonym do Brzozowa przez jej fundatora, ks. biskupa Wacława Sierakowskiego, misjonarzom, którzy prowadzili tu seminarium.

Oryginalnie w środkowej części ołtarza, w bogato profilowanej ramie, zdobionej rokokowymi ornamentami umieszczono XVIII-wieczny obraz św. Wincentego a Paulo pędzla Szymona Czechowicza. Przedstawiał on francuskiego duszpasterza ubogich ubranego w komżę, trzymającego stułę i wygłaszającego kazanie.

St. Vincent de Paul's Chapel. The chapel is located opposite the shrine devoted to the Our Lady of Fire, in the south of the church. The altar of St. Vincent de Paul is identical in the form to the one dedicated to the Our Lady of Flame. However, while lively, almost flaming colours characterize the altar of Our Lady, this chapel is kept in white, subdued colors. The white colour of the altar combined with rich gilding gives the impression of lightness, evoking a joyful and cheerful mood in the chapel.

It was dedicated to the missionaries brought to Brzozów by the chapel's founder, bishop Sierakowski. The missionaries ran their seminary here.

Originally, in the central part of the altar, in a richly profiled frame, decorated with Rococo ornaments, there was the 18th century picture of St. Vincent de Paul, painted by Szymon Czechowicz. He depicted a poor French priest dressed in a surplice, preaching and holding a stole.

As it has already been mentioned, the missionaries were removed and the seminary was closed during the time of Em-

Ołtarz w kaplicy
św. Wincentego
a Paulo.
Anioł

Altar in the chapel
of St. Vincent de Paul.
An angel

Ołtarz w kaplicy św. Wincentego a Paulo >>

Altar in the chapel of St. Vincent de Paul

Jak już wspomnieliśmy, misjonarzy i seminarium skasowano za czasów cesarza Józefa II, zaś w II poł. XIX w., kiedy idee św. Wincentego a Paulo były już nieco zapomniane, a rósł z kolei kult Najświętszego Serca Jezusowego, wezwanie zmieniła i kaplica. Pojawił się w niej także obraz Chrystusa z odsłoniętym, gorejącym sercem, pędzla Pawła Bogdańskiego, zamówiony w 1880 r. przez brzozowskiego proboszcza, ks. Antoniego Załuskiego. Dziś nazywana jest raczej kaplicą Najświętszego Sakramentu lub białą.

W zwieńczeniu umieszczony jest niewielki obraz przedstawiający scenę nawrócenia św. Pawła.

W kaplicy umieszczono również epitafia ufundowane przez bpa W. H. Sierakowskiego, a poświęcone pamięci bpa J. T. Kierskiego i ks. Franciszka Goźlińskiego, pierwszego prepozyta brzozowskiej kolegiaty.

peror Joseph II. When in the second half of the 19th century, the ideas of St. Vincent Paul were already somewhat forgotten, and in turn, the cult of the Sacred Heart of Jesus was growing, the chapel changed its devotion. There also appeared a picture of Christ with an exposed, burning heart, made by Paweł Bogdański and commissioned in 1880 by the parish priest of Brzozów, Fr. Antoni Załuski. Today, instead of calling the chapel of Vincent Paul, it is referred to as the Holy Sacrament or just white chapel. At the crowning, there is a small painting depicting the scene of St. Paul's conversion. The chapel also contains epitaphs founded by bishop W. H. Sierakowski and dedicated to the memory of bishop J. T. Kierski and Fr. Franciszek Goźliński, the first provost of the collegiate church in Brzozów.

Polichromia w kaplicy św. Wincentego a Paulo

Polychrome in the chapel of St. Vincent de Paul.

Chór muzyczny

The music chor

Prospekt organowy. Pierwsza wzmianka o brzozowskich organach znajduje się w protokole powizytacyjnym z roku 1699. Ks. Feliks Moliński wizytujący z upoważnienia biskupa Denhoffa parafię, podaje, że na chórze murowanym nad wielkimi drzwiami jest organ. Prospekt organowy ozdobiony był figurą anioła podtrzymującego organy. Prawdopodobnie był zainstalowany pozytyw o sześciu głosach z dwoma miechami, później, bo w 1745 r., wymieniony jako niedawno reperowany.

Obszerniejszy opis znajdujemy w protokole z wizytacji bpa W. Sierakowskiego z 1745 r.: *Chór nad wielkimi drzwiami Murowany, Mający w Sobie Organ o głosach dwunastu, Struktura Stolarska czarno Malowana...*

Organ Prospectus. The first mention of organs in Brzozów can be found in the post-visitation report from 1699. Fr. Feliks Moliński visiting the parish of the Transfiguration of the Lord in Brzozów and authorized by bishop Denhoff, states that there is an organ in the stone choir above the great door. The organ prospectus was decorated with a figure of an angel supporting the organ. Probably a positive six-bellows bell was installed, later, in 1745, listed as recently repaired.

A more comprehensive description can be found in the visitation report of bishop Wacław Sierakowski from 1745: *Choir over the great door, Brick, Having an Organ with twelve tones, Black Painted Carpentry Structure...*

Niewielki, barokowy prospekt organowy pochodzący z końca XVII wieku, był bogato zdobiony. W zwieńczeniu umieszczono figurę króla Dawida grającego na harfie i muzykujących aniołów ze skrzypcami i trąbą oraz licznymi „uszami" z ornamentem chrząstkowo-małżowinowym.

Na początku lat 70., po wielu rozważaniach, konsultacjach i zasięgnięciu opinii fachowców, podjęto decyzję o rozpoczęciu prac przy budowie nowych organów. Do współpracy, w tym odpowiedzialnym i ambitnym dziele przebudowy organów, pozyskano cenionego w kraju i za granicą organmistrza, Józefa Cynara z Wrocławia. Podjął się on tego zadania począwszy od projektu nowej szafy organowej, ułożenia dyspozycji głosów oraz do czuwania nad całością prowadzonych prac. Organy w Brzozowie zostały przebudowane w latach 1971—1974.

Z chóru prowadzą wejścia na empory, oddzielone balustradami identycznymi jak balaski, pochodzącymi z przełomu XVII i XVIII w. Przez chór można się też dostać na przewiązkę, łączącą bezpośrednio kościół z budynkiem dawnego seminarium księży misjonarzy.

The little, baroque organ prospectus from the end of the 17th century was richly decorated. In the crowning, there is a figure of King David playing the harp and angels playing the violin and trumpet and numerous "ears" with cartilage and turbinate ornament.

After much consideration, numerous consultations, and expert opinions at the beginning of the 1970s, a decision was taken to start working on the new organs. A famous organ builder Józef Cynar from Wrocław, valued in Poland and abroad, was obtained for cooperation in this responsible and ambitious task.

Mr. Józef Cynar undertook the challenge starting with the design of a new organ cabinet, arranging the order of tones and supervising the entire work being performed. The organs in Brzozów were rebuilt in 1971—1974.

Entrances to the galleries lead from the choir, separated by balustrades identical to banisters from the turn of the 17th and 18th centuries. One can also get through the choir to the passageway connecting the church with the building of the former missionary priests' seminary.

Prospekt organowy po gruntownej renowacji

The organ prospectus after thorough renovation

Na emporach umieszczone obecnie są wysokiej klasy gabloty muzealne w których widnieją zachowane zabytki ruchome (szaty liturgiczne, zbiory księgowe i inne eksponaty)

Polichromia. O skali wykonanej w kościele dekoracji malarskiej niech świadczą jego wymiary. Nawa główna, o szerokości 11,72 m, długości 23,00 m i wysokości przeszło 20 m, przykryta jest sklepieniem kolebkowym z lunetami, zaś prezbiterium mierzy sobie szerokości 10,47 m i długości 8,73 m. Freski na sklepieniu nawy i prezbiterium powstały w XVIII w za czasów biskupa Michała Wodzickiego, który zarządzał diecezją w latach 1760—1764 i przypisywane są lwowskiemu malarzowi, Stanisławowi Stroińskiemu oraz pochodzącemu z Brzozowa Józefowi Rybkiewiczowi. Polichromia ta zachowała się jedynie fragmentarycznie, najpełniej w scenie wręczenia św. Piotrowi kluczy w otoczeniu pięciu Apostołów na sklepieniu prezbiterium, która przypisywana jest Stroińskiemu (Stroynickiemu), który dekorował kościoły m.in. we Lwowie i Tarnopolu ale także w Starej Wsi i Dukli.

Today galleries contain high-class museum showcases with preserved movable antiquities (there are a.o.: liturgical attire, book collections, and other valuable exhibits).

Polychrome. The dimensions of the painting made in the church show the scale. The central nave, 11.72 m wide, 23.00 m long and over 20 m high, is covered by a barrel vault with lunettes, while the presbytery is 10.47 m wide and 8.73 m long. Frescoes on the vault of the nave and the presbytery were painted in the 18th century when bishop Michał Wodzicki managed the diocese in 1760-1764.

The paintings are attributed to the Lviv painter Stanisław Stroiński and Józef Rybkiewicz from Brzozów. This polychrome has been preserved only fragmentarily, however, there is a fully-preserved scene of the handing over to the Keys to St. Peter surrounded by five Apostles on the presbytery vault, which is attributed to Stroiński (Stroynicki) who decorated the churches in Lviv and Tarnopol, but also in Stara Wieś and Dukla.

Polichromia.
Scena wręczenia kluczy św. Piotrowi przypisywana Stroińskiemu

Polychrome.
The scene of the handing over to St. Peter of the Keys, attributed to Stroiński

Polichromia.
Bitwa pod Lepanto

Polichrome.
The battle of Lepanto

Polichromia. Zwiastowanie i św. Łukasz

Polichrome. Annunciation and St. Luke

W czasie remontu z lat 1969—1973 dekoracja malarska została odnowiona i uzupełniona przez artystów malarzy Władysławę Kamińską-Tiunin i Konstantego Tiunina. Nowa polichromia na sklepieniu nawy głównej to sceny z Ewangelii: Siedem Błogosławieństw, Burza na morzu i Rozmnożenie chleba. Wówczas powstały także przedstawienia Ewangelistów i wówczas dokonano marmoryzacji pilastrów, dziś pięknie harmonizujących się z pastelową kolorystyką wnętrza.

During the renovation of 1969–1973, the painting decoration was renewed and completed by the art painters Władysława Kamińska-Tiunin and Konstanty Tiunin. The new polychrome on the vault of the nave is composed of scenes from the Gospel: Seven Blessings, Storm at Sea, and Feeding the Multitude. At that time, depictions of the evangelists were created and the pilasters were marbled. Today they harmonize beautifully with pastel colours of the interior.

***

Odrestaurowanie bazyliki nie byłoby możliwe bez wsparcia wielu osób i instytucji, dlatego podsumowując publikację, pragniemy w imieniu Parafii Brzozów złożyć im najserdeczniejsze wyrazy wdzięczności.

Przede wszystkim za udzielenie wsparcia finansowego: Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Administracji (Fundusz Kościelny), Podkarpackiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w Przemyślu, Urzędowi Marszałkowskiemu w Rzeszowie, Starostwu Powiatowemu w Brzozowie i Gminie Brzozów, jak również Brzozowskiej Wspólnocie Parafialnej za niezbędny wkład własny.

Podziękowania składamy ponadto Parlamentarzystom (Panu Europosłowi Bogdanowi Rzońcy i Panu Posłowi Adamowi Śnieżkowi) a także Zastępcy Dyrektora Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie, Panu Mariuszowi Czubie.

The renovation of the basilica would not be possible without the support of many people and institutions, therefore, to summarize the publication, on behalf of the Brzozów parish, we would like to submit to them heartfelt gratitude.

First of all for providing financial support: Ministry of Culture and National Heritage, Ministry of Interior and Administration (Church Fund), Monument Conservator of Podkarpackie Province in Przemyśl, the Podkarpackie Province Office in Rzeszów, the District of Brzozów Brzozów, Brzozów Town, as well as Brzozów Parishioners, who brought on necessary own contribution.

We also thank parliamentarian (Mr. Bogdan Rzońca from UE Parliament and Mr. Adam Śnieżek from Polish Parliament) as well as the Deputy National Director Heritage Institute in Warsaw, Mr. Mariusz Czuba.

Opracowanie/developed by:
ks. Franciszek Goch, Grzegorz Kubal, Dariusz Supel

Redakcja i korekta/ edited and revised by:
Grzegorz Kubal

Fotografie/Photos:
Dariusz Supel

pozostałe ilustracje/others illustrations: s. 4: Archidiecezja Przemyska; s. 13: klasztor franciszkanów w Przemyślu, autor nieznany, fot. Maciej Szczepańczyk, domena publiczna/Franiscan monastery in Przemyśl, unknown author, public domain; s. 14: Királyok könyve, Budapest, 1993, domena publiczna, publik domain; s. 15: fot. Stanisław Cyparski; s. 21: Raid of Tatars in Poland, 1666, Jan Luyken, Pieter van der Aa (I), 1698, Reimagined by Gibon. Classic art with a reimagined, reprod. Alamy; s. 22: Portrait of George II Rakoczi (1621-1660), 1657. Creator: Aubry, Peter (1596-1666), reprod. Alamy.

Tłumaczenie i korekta/translated and revised by:
Agnieszka Kasprzyk-Sowa, Krzysztof Kowal

Projekty i DTP/ design and DTP:
Wydawnictwo Arete

ISBN: 978-83-62540-10-5

Wydawcy/Publishers:
Arete Sp. z o.o.
ul. Jagiellońska 2B, 38-400 Krosno
Forum Bieszczady
ul. Naftowa 4/8, 38-700 Ustrzyki Dolne

na zlecenie/commision:

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania
„ZIEMIA BRZOZOWSKA"
ul. Armii Krajowej 2, 36-200 Brzozów

Powiat Brzozowski
ul. Armii Krajowej 1
36-200 Brzozów

Gmina Brzozów
ul. Armii Krajowej 1
36-200 Brzozów

Druk/Printed by:
Zakład Graficzny Colonel SA
Kraków

Brzozów 2020

PUBLIKACJA SFINANSOWANA ZE ŚRODKÓW
STOWARZYSZENIA LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA
„ZIEMIA BRZOZOWSKA”

ISBN 978-83-62540-10-5